

Situationen för nyanlända barn i familj – med fokus på sociala frågor och socialtjänstens roll

En kartläggning i de 13 kommunerna i Göteborgsregionen

Jeanette Olsson
Juni 2018

© FoU i Väst/GR
Första publicering juni 2018.
Layout: Infogruppen GR

FoU i Väst
Göteborgsregionens kommunalförbund
Box 5073, 402 22 Göteborg
E-post: fou@grkom.se
Webbplats: <https://grkom.se/valfard>

Sammanfattning

INDIVID- OCH FAMILJEOMSORGSCHEFERNA i de 13 kommunerna i Göteborgsregionen¹ har gett FoU i Väst/GR i uppdrag att kartlägga situationen för nyanlända barn som bor med sina föräldrar efter att de fått uppehållstillstånd. Syftet var att få ett kunskapsunderlag som kan ligga till grund för socialtjänsten i arbetet med att utveckla arbetssätt och erbjuda bättre insatser till nyanlända barn och deras familjer.

Kartläggningen bygger på intervjuer med företrädare för bland annat socialtjänst, skola, etablerings- och integrationsverksamheter, fritidssektorn, hälso- och sjukvård, frivilliga organisationer och ett fåtal nyanlända föräldrar. Kartläggningen ger ingen heltäckande bild utan en bild utifrån den kunskap personalen som intervjuats har.

Kartläggningen beskriver barnens situation i vardagen och belyser områden som skola, fritid, bostadssituation samt barnens fysiska och psykiska hälsa. Den övergripande bilden är att skolgången fungerar väl men många av barnen har behövt byta skola flera gånger i Sverige på grund av byte av asylboende. I intervjuerna beskrev personalen i skolan att det kan vara svårt att få till en bra dialog med föräldrarna, framför allt på grund av språksvårigheter men också utifrån att det svenska skolsystemet är annorlunda jämfört med många andra länder. Det är viktigt att barn och ungdomar har en bra fritid men en svårighet kan vara att ha råd med dessa aktiviteter, en annan är att man kan ha bristande information och kunskap om vilket utbud som finns. I de flesta kommuner är det mycket svårt att hitta bostäder till nyanlända, och familjerna kan behöva bo i temporära lösningar innan de får en lägenhet, vilket leder till otrygghet. Även trångboddhet är ett problem. Det framkom inget i intervjuerna som visade på någon allmän oro för barnens fysiska eller psykiska hälsa.

Kartläggningen innehåller också en beskrivning av socialtjänstens roll i relation till nyanlända familjer. Studien tyder inte på att barnen skulle vara överrepresenterade när det gäller orosanmälningar till socialtjänsten. De vanligaste anledningarna till orosanmälningar var boendesituationen, våld i familjen och psykisk ohälsa. Nyanlända familjer söker sällan själva stöd från socialtjänsten. Detta kan både bero på att man inte känner till vilket stöd man kan få eller en rädsla för socialtjänsten. Det finns nyanlända familjer som behöver stöd av familjebehandlare och i en del kommuner finns team som arbetar specifikt med våld i nära relationer. Familjecentraler och föräldrastödsutbildningar är andra exempel på stöd som ges till nyanlända familjer.

Rapporten innehåller också förslag till arbetssätt och insatser inom det sociala området. Intervjupersonerna ombads även att tipsa om goda exempel på hur kommunala verksamheter arbetar med nyanlända idag. Dessa exempel återfinns också i rapporten.

Några av slutsatserna i rapporten är att föräldrastödsinsatser bör erbjudas samtliga nyanlända föräldrar. Hur föräldrarna har det är det viktigaste för barnens välbefinnande och därför bör föräldrarnas situation prioriteras. Dessutom bör familjerna erbjudas trygga boenden och barnen bör få stöd in i samhället, exempelvis genom att delta i fritidsaktiviteter. Ytterligare slutsatser är att det behövs kompetensutveckling rörande interkulturellt arbete inom socialtjänsten, att information och dialog mellan socialtjänsten och de nyanlända är viktigt för att öka tilltron och delaktigheten, att ökad samverkan inom kommunala och andra verksamheter bör eftersträvas, att existerande kompetens inom kommunerna bör användas samt att det är viktigt med systematisk uppföljning och utvärdering.

1. De 13 kommunerna är Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö.

Innehållsförteckning

1. Introduktion	5
Syfte och frågeställningar	5
Metod	5
Rapportens upplägg	6
2. Nyanlända barn i familj – en bakgrund.....	7
Antalet asylsökande till Sverige och Göteborgsregionen.....	7
Barnens situation under asylprocessen.....	10
3. Barnens situation i vardagen.....	11
Förskola och skola.....	11
Fritid	15
Bostad.....	16
Hälsa	18
Sammanfattning: Barnens situation i vardagen.....	20
4. Socialtjänstens roll för nyanlända barn i familj.....	21
Socialtjänstens roll – en kort beskrivning	21
Aktualiseringar till socialtjänsten.....	21
Anledningar till ansökningar	22
Anledningar till anmälningar	23
Utredningar	25
Insatser som ges	25
Insatser utanför socialtjänsten	26
Synen på socialtjänsten	27
Sammanfattning: Socialtjänstens roll för nyanlända barn i familj	28
5. Kommunernas förslag till arbetsätt och insatser inom det sociala området	29
Föräldrastöd och föräldrautbildning	29
Kompetensutveckling inom socialtjänsten	30
Kommunal organisering och samverkan.....	31
Information och stöd för att komma in i samhället	32
6. Sammanfattande diskussion och slutsatser	34
Referenser	39
Bilaga 1. Ansvarsfördelning nyanlända.....	40

1. Introduktion

Det finns idag fler flyktingar i världen än någonsin tidigare. Även Sverige såg en ökning av antalet flyktingar från år 2012, med en topp år 2015 då 163 000 personer sökte asyl i Sverige. År 2016 kom en ny lag som innebar att samtliga kommuner blev anvisade nyanlända som fått uppehållstillstånd². Detta har förändrat situationen i många av Göteborgsregionens kommuner, där det tidigare inte bött en så stor andel nyanlända barn. En del av barnen har varit ensamkommande, och när det gäller nyanlända barn har fokus för kommunerna funnits på den gruppen. Den stora majoriteten av de nyanlända barnen i kommunerna är dock barn som bor med sina föräldrar.

Individ- och familjeomsorgscheferna i Göteborgsregionen, som har ansvar för den sociala barn- och ungdomsvården, upplevde att de saknade en samlad bild av situationen för barn i nyanlända familjer samt att de inte hade tillräckligt med kunskap om hur de på bästa sätt kunde möta barnens och familjernas behov. FoU i Väst/GR ansökte därför om medel hos länsstyrelsen för att kunna göra en kartläggning. Utvecklingsmedel beviljades och Jeanette Olsson, forskare vid FoU i Väst/GR, fick uppdraget. Kartläggningen genomfördes under perioden september 2017 till februari 2018.

Syfte och frågeställningar

Syftet med kartläggningen är att få ett kunskapsunderlag om situationen för de nyanlända barn som bor med sina föräldrar i de 13 kommunerna i Göteborgsregionen³ efter att de fått uppehållstillstånd. Detta kunskapsunderlag ska sedan kunna ligga till grund för socialtjänsten i arbetet med att utveckla arbetssätt och erbjuda bättre insatser till nyanlända barn och deras familjer.

De övergripande frågeställningarna är:

- Vad är känt om barnen och familjernas situation, med fokus på sociala frågor?
- Vad orsakar aktualiseringarna till socialtjänsten?
- Vilka problem och behov har de nyanlända barnen i familj?
- Vad behöver utvecklas i socialtjänstens arbetssätt och insatser till barnen och familjerna?

Metod

För att kunna besvara frågeställningarna behövde information inhämtas från de verksamheter som regelbundet träffar dessa barn och familjer. I kommunerna är det framför allt skolpersonal och etablerings- och integrationsverksamheterna. Den sociala barn- och ungdomsvården har endast kännedom om de barn och familjer där aktualiseringar i form av orosanmälningar eller ansökningar inkommit. Utöver de ovan nämnda verksamheterna har även hälso- och sjukvården, Arbetsförmedlingen, Migrationsverket, Polisen, frivilliga organisationer och nyanlända själva viktig information att förmedla. Den grupp som har bäst kunskap om situationen är barnen själva. Att intervjua barnen har dock inte varit möjligt inom ramen för detta projekt.

Intervjuer genomfördes i samtliga kommuner i Göteborgsregionen med företrädare för socialtjänsten, oftast enhetschefer och socialsekreterare som arbetar med att ta emot och

2. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-201638-om-mottagande-av-vissa-nyanlanda_sfs-2016-38

3. De 13 kommunerna är Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö.

förhandsbedöma orosanmälningar och genomföra utredningar. Dessutom intervjuades i stort sett i samtliga kommuner företrädare för skolan, oftast rektorer, enhetschefer ansvariga för integration av de nyanlända, skolsköterskor, samt personal som arbetade direkt med barnen. Dessutom har företrädare för hälso- och sjukvård, Arbetsförmedlingen, Polisen, Migrationsverket, frivilliga organisationer och företrädare för nyanlända intervjuats. Många intervjuer var gruppintervjuer med två eller flera deltagare, andra var enskilda intervjuer och fyra intervjuer gjordes på telefon. Sammanlagt har 51 intervjuer med 103 personer genomförts.

Intervjuerna har berört ämnen som de olika verksamheterna har kännedom om, dvs skola, fritid, boende, hälsa, familjesituation och sociala problem. I samtliga intervjuer har specifika frågor ställts om vad intervjupersonerna upplever fungerar bra och mindre bra för dessa barn och deras familjer, om de känner oro för vissa barn och vad den oron består i, om de har gjort orosanmälningar till socialtjänsten och vad som låg bakom de anmälningarna. I alla intervjuer har också efterfrågats vad som kan förbättras i form av arbetssätt och insatser, och även vad man uppfattar fungerar väl i det nuvarande arbetssättet.

Förutom telefonintervjuerna och ett fåtal andra intervjuer där anteckningar togs, spelades intervjuerna in och transkriberades därefter ordagrant. Allt material fördes in i ett program för kvalitativ analys (Nvivo) som används för att kunna tematisera intervjuer.

Studiens begränsningar

Denna kartläggning ger inte en heltäckande bild av barnens och familjernas situation, framför allt för att den helt saknar barnens egen bild. Få föräldrar intervjuades och samtliga intervjuades för att de också arbetade i kommunernas integrations- och etableringsverksamheter och gick med på att svara på frågor om sina egna erfarenheter. Bilden som tecknats bygger på den kunskap som de professionella runt familjerna har. I intervjuerna beskriver de professionella ofta att deras kännedom inte alltid är så god då dessa barn och familjer är nyanlända i kommunerna.

Kartläggningen har haft sin utgångspunkt i att ge ett kunskapsunderlag i första hand till socialtjänsten, och fokus har därför varit på sociala frågor.

Rapportens upplägg

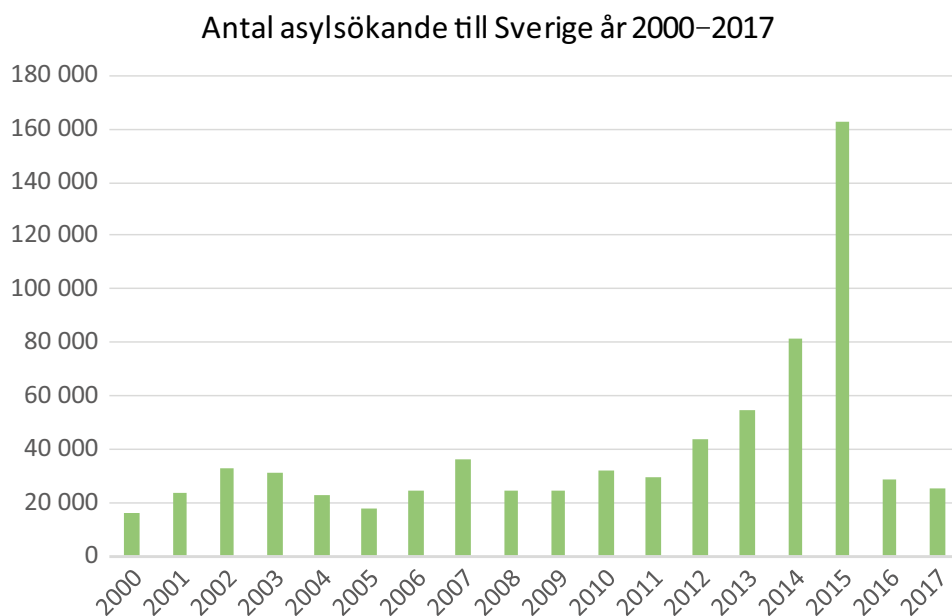
Rapporten består av sex kapitel. Detta *första* kapitel berörde bakgrund syfte, frågeställningar och metod. Det *andra* kapitlet tecknar en bild av asylsökande på nationell och regional nivå, samt vad som är känt sedan tidigare om barnens situation under asylprocessen. I kapitel tre, fyra och fem redovisas studiens resultat. Det *tredje* kapitlet beskriver barnens situation vad gäller boende, skola, fritid och hälsa, så som det är beskrivet av de intervjuade. Det *fjärde* kapitlet berör socialtjänstens roll, och där beskrivs orosanmälningar, utredningar och insatser, samt familjernas syn på socialtjänsten. I det *femte* kapitlet tas de förslag på arbetssätt och insatser upp som framkommit i intervjuerna, både vad gäller socialtjänsten och andra verksamheter. Det *sjätte* och avslutande kapitlet består av en övergripande diskussion och slutsatser.

2. Nyanlända barn i familj – en bakgrund

I det här kapitlet ges först en nationell och regional översikt över antalet nyanlända vuxna och barn. Därefter ges en övergripande bild av barnens situation under tiden i asylprocessen.

Antalet asylsökande till Sverige och Göteborgsregionen

Just nu befinner sig över 65 miljoner människor på flykt runt om i världen, en tredjedel av dem har flytt utanför sitt eget land. Över hälften av de som är på flykt är under 18 år⁴. Det skedde en ökning av antalet asylsökande till Sverige från år 2012, och år 2015 kom det fler asylsökande till Sverige än något annat år. På grund av förändringar i asylreglerna gick sedan andelen ner igen under år 2016, och ligger nu på en liknande nivå som tidigare år, se figur 1 nedan.

Figur 1. Antal asylsökande till Sverige 2000–2017. Källa: Migrationsverket.

Från år 2016 finns en ny lag som innebär att Migrationsverket anvisar ett visst antal personer som fått uppehållstillstånd till kommunerna varje år. Hur många personer som anvisas till de enskilda kommunerna beror bland annat på kommunernas storlek, hur många nyanlända personer kommunerna tidigare tagit emot och situationen på arbetsmarknaden. Totalt kommer 15 200 nyanlända att anvisas till kommunerna under år 2018.

Kommunerna får ersättning av Migrationsverket för de nyanlända under deras två första år i kommunerna. Under den tiden ansvarar Arbetsförmedlingen för de vuxna nyanländas etableringsplan, som bland annat består av SFI och samhällsorientering. Skolorna har huvudansvaret för barnens etablering. Samtliga kommuner har också byggt upp verksamheter som arbetar med mottagning, etablering och integration. Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har på sin webbplats visat vilka verksamheter som enligt regelverket ansvarar för vad när det gäller de nyanlända⁵. Denna lista finns också med i Bilaga 1.

4. <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>

5. <https://skl.se/integrationsocialomsorg/asylochflyktningmottagandeintegration/ansvarsfordelningregelverk/nyanlanda.7168.html>

Kvotflyktingar

En allt större andel av de nyanlända som blir anvisade till kommunerna är kvotflyktingar. Under de senaste åren har antalet kvotflyktingar varit 1900, men år 2017 utökades antalet till 3400, och under år 2018 kommer det vara 5000⁶. Detta innebär att cirka en tredjedel av alla anvisade under år 2018 kommer vara kvotflyktingar. De får automatiskt permanent uppehållstillstånd. De kommer direkt från flyktingläger runt om i världen, och är ofta utvalda för att de har särskilda behov. Det är vanligt att de är skadade eller funktionshindrade och har stora behov (SMAK, 2017). Då dessa flyktingar också kommer direkt till kommunerna ställer det helt andra krav på mottagandet och stödet från kommunernas sida.

I de intervjuer som genomfördes i de 13 kommunerna i Göteborgsregionen framkom att de under det senaste året har tagit emot kvotflyktingar från läger i bland annat Sudan, Burundi, Eritrea, Syrien, Iran, Jordanien och Somalia. Många av dem har aldrig levt i en urban miljö, och behöver mycket konkret stöd. Mycket i samhället kompliceras också för dem som är analfabeter då mycket information är skriftlig. En annan utmaning har varit att det kan ta lång tid att få sitt samordningsnummer och utan det går det inte att påbörja sin etablering. Man har inte heller rätt till planerad vård utan ett samordningsnummer, och all annan vård faktureras direkt till den som är nyanländ, vilket skapar administrativa svårigheter innan dessa fakturor är hanterade.

Göteborgsregionen

Det bor drygt en miljon personer i de 13 GR-kommunerna, en femtedel av dessa är utrikesfödda. Andelen utrikesfödda skiljer sig mycket åt mellan kommunerna (från 6,3% i Öckerö kommun till 26% i Göteborgs Stad). Detta innebär att kommunernas erfarenheter av att ta emot personer från andra länder varierar mycket. Knappt en fjärdedel av befolkningen är 0–19 år, och av dessa är nästan var tionde utrikesfödd.⁷

Under år 2017 anvisades 2741 personer till de 13 GR-kommunerna och under år 2018 kommer 1995 personer att anvisas till dessa kommuner.

Tabell 1. Antal anvisade personer per kommun år 2017 och 2018.

Kommun	2017	2018
Ale	94	80
Alingsås	122	84
Göteborg	1 098	697
Härryda	151	103
Kungsbacka	319	293
Kungälv	195	161
Lerum	162	142
Lilla Edet	41	26
Mölndal	233	167
Partille	138	107
Stenungsund	99	64
Tjörn	38	23
Öckerö	51	48
Totalt	2 741	1 995

Källa: Migrationsverket

Totalt sett var det 5440 personer i etablering i GR-kommunerna i slutet av 2017, ca 44% kvinnor och 56% män. Av dessa var 44% barn 0–17 år (2304 barn). Av samtliga barn 0–17 år

6. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Vart-uppdrag/Sveriges-flyktingkvot.html>

7. Enligt SCB:s befolkningsstatistik.

var 87% barn som bor med sina familjer, och resten var ensamkommande barn (295 barn). Dessutom fanns det 270 ensamkommande som var 18 år eller mer.

Tabell 2. Antal nyanlända som GR-kommunerna fick ersättning för i slutet av år 2017.

Kommuner	0–17 år	varav ensamk. barn	18–19 år	varav ensamk. barn	20–64 år	varav ensamk. barn	>64 år	Totalt	varav ensamk. barn
Ale	68	8	7	4	72		5	152	12
Alingsås	90	17	9	7	96	1	1	196	25
Göteborg	1 175	163	246	175	1 560	12	29	3 010	350
Härryda	58	5	9	6	66		2	135	11
Kungsbacka	198	12	13	8	195		2	408	20
Kungälv	135	8	16	7	116		2	269	15
Lerum	95	14	16	13	154		3	268	27
Lilla Edet	38	5	3	2	36			77	7
Mölndal	187	29	19	16	161		4	371	45
Partille	87	8	16	9	111		2	216	17
Stenungsund	63	7	9	7	71			143	14
Tjörn	76	9	5	2	45			126	11
Öckerö	34	10	4	1	30		1	69	11
Summa	2 304	295	372	257	2 713	13	51	5 440	565

Källa: Migrationsverket

Utöver de personer som fått uppehållstillstånd och befinner sig i etableringsfasen finns det också personer boende i kommunerna som är i asylprocessen. Det är totalt 5593 personer, varav 1042 är barn (19%). Av barnen är cirka en tredjedel ensamkommande. Sju av tio av dessa personer bor i Göteborg och 86% av dem är egenbosatta. Totalt sett är 77% egenbosatta, 9% bor i boende som Migrationsverket driver och 13% bor på annat sätt, vanligtvis ensamkommande som bor i kommunala boenden. Totalt sett finns det, enligt Migrationsverkets statistik 3 346 barn 0–17 år i GR-kommunerna som är nyanlända och cirka 80% av dem är barn som bor i familj.⁸

Utöver dessa personer finns andra nyinflyttade personer från andra länder som är bosatta i Sverige under kortare eller längre tid, exempelvis EU-medborgare, studenter, arbetskraftsinvandrare. Dessa grupper är inte medtagna i denna studie.

Tabell 3. Inskrivna i Migrationsverkets mottagningssystem, boende i GR-kommunerna i slutet av 2017.

Kommuner	0–17 ÅR	18–19 ÅR	20–64 ÅR	>64 ÅR	Totalt
Ale	27	45	38	0	110
Alingsås	20	83	42	1	146
Göteborg	736	756	2 369	75	3 936
Härryda	13	27	33	3	76
Kungsbacka	26	81	43	1	151
Kungälv	13	56	32	0	101
Lerum	14	67	21	3	105
Lilla Edet	45	16	53	1	115
Mölndal	88	89	203	9	389
Partille	21	59	57	3	140
Stenungsund	32	87	111	0	230
Tjörn	3	34	11	0	48
Öckerö	4	39	3	0	46
Delsumma	1 042	1 439	3 016	96	5 593

Källa: Migrationsverket

8. Statistik från Migrationsverket. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik/Oversikter-och-statistik-fran-tidigare-ar.html>

Barnens situation under asylprocessen

Barnombudsmannen (2017) beskriver i sin rapport att barnen far illa av den långa asylprocessen och de många flyttningar som flera har blivit tvingade till under asylprocessen. Andra svårigheter är trångboddhet och sysslolöshet. Dessutom belyser rapporten att barnen har andra svårigheter som svåra minnen från flykt och hemland och att de hyser oro inför framtiden. Rapporten visar också att det som mest påverkar barnens mående är hur föräldrarna mår. Barnombudsmannen rekommenderar att elevhälsan ska stärkas och att det ska förtydligas hur hälsoundersökningar av nyanlända barn ska gå till. Vidare bör nyanlända barn och föräldrar få information om trauma och stress samt vart de kan vända sig för att få hjälp. Barnombudsmannen anser också att vårdkedjan behöver förstärkas och tillgång till trauma-fokuserad behandling måste säkerställas.

Generellt sett är nyanlända barn en sårbar grupp, till följd av krig och uppbrott och en instabil tillvaro som flykting. BRIS kom år 2017 med en rapport som sammanställer kunskapen om den psykiska hälsan hos barn som flytt. Deras forskningsgenomgång visar att en stor del av barn som flytt har erfårit traumatiska händelser såväl innan, som under och efter flykten från hemlandet. Kulturella förändringar, boendeförändringar och potentiell utsatthet för diskriminering i mottagarlandet är ytterligare faktorer som kan upplevas som belastande både bland ensamkommande barn och bland de som flytt tillsammans med vårdnadshavare. Asylprocessen kan i sig vara mycket påfrestande då den ofta innebär osäkerhet och långa väntetider på besked om uppehållstillstånd (BRIS, 2017).

Trångboddheten under asyltiden innebär att det är svårt att ta hem kompisar och läsa läxor. Den ekonomiska ersättningen är låg och det innebär att det sällan finns ekonomiskt utrymme för att betala fritidsaktiviteter för barnen. Därför beror det mycket på vad den kommun som de bor i under asyltiden kan erbjuda. Ofta är skolan en livlina för dessa barn. Det är viktigt att stärka föräldrarna i sin föräldraroll, då det är lätt att de tappar i självförtroende eftersom de lever i en situation där de är hänvisade till att andra styr och de själva har liten möjlighet att påverka sin situation. Det underlättar om det finns möjligheter för familjerna att gå till verksamheter som öppna förskolan, och att barnen får möjlighet till fritidsaktiviteter.

Några skillnader mellan situationen för nyanlända barn i familj och ensamkommande barn

Barn som har kommit tillsammans med vårdnadshavare eller andra omsorgsgivare har inte behövt uppleva påfrestande av en separation från föräldrar/familj, men har inte samma stödstrukturer som ensamkommande barn har. Risken är att barn i familj inte får sina rättigheter tillgodosedda. Föräldrarnas kunskaper och förmåga att kräva sina rättigheter i det svenska samhället blir till stor del avgörande för vilket slags stöd som barnet får tillgång till (BRIS, 2017).

En kvalitativ intervjustudie med åtta ungdomar visade att de ensamkommande barnen hade ett större kontaktnät i kommunen jämfört med de barn som kommit med sina familjer. Det framkom också att samtliga barn upplevde svårigheter när det handlade om att påverka sin tillvaro och få sin röst hörd (Lindahl, 2013). En annan studie visar att de ensamkommande med sitt större kontaktnät också hade lättare att komma in på arbetsmarknaden (Iveroth, 2015).

Zetterqvist Nelson och Hagström (2016) anser i sin rapport att det finns anledning att särskilt uppmärksamma barn i nyanlända familjer, som en grupp som kan behöva riktade insatser, och att det behövs mer kunskap om situationen för denna grupp och deras föräldrars erfarenheter av den första tiden i Sverige.

3. Barnens situation i vardagen

I KAPITEL TRE TILL FEM redovisas studiens resultat. Kapitel tre innehåller en redovisning av de olika områden i barnens liv som personalen som intervjuades har kännedom om. De områden som tas upp är barnens situation på skola, fritid, boende, samt hälsa. Det är ingen heltäckande bild som ges, framför allt saknas barnens och föräldrarnas egna upplevelser av sin situation.

Förskola och skola

Förskolan

De nyanlända barnen har rätt till förskola enligt samma regler som andra barn i kommunen. Vissa kommuner har längre kö till förskola än andra, vilket påverkar hur lång tid det tar innan föräldrarna kan påbörja sin etableringsplan.

Grundskolan

När elever börjar i skolan, antingen under tiden de är i asylprocess, eller efter det att de fått uppehållstillstånd och blivit anvisade till en kommun, gör skolan en kartläggning. Hur en sådan kartläggning ska gå till regleras i skollagen och sedan år 2016 används Skolverkets kartläggningsmaterial (Skolverket, 2016). Skolverket definierar nyanländ elev som en elev som varit bosatt i Sverige kortare tid än fyra år.

Kartläggningen syftar till att ge underlag för att kunna fatta beslut om vilken årskurs och undervisningsgrupp eleven ska placeras i, samt för planering av elevens fortsatta undervisning. Detta beroende på förkunskaper, ålder och mognad. Under kartläggningen tar man in kontaktuppgifter, kartlägger språkkunskaper, hur länge barnet gått i skola, ämneskunskaper, fritidsintressen etc. Utifrån kartläggningen rekommenderas i vilken årskurs barnet ska placeras, och information ges också om det fria skolvalet.

Bland de nyanlända barnen finns en blandning av de som kommit som flyktingar (varav en ökad andel är kvotflyktingar), arbetskraftsinvandrare och andra grupper, vilket betyder att barnen kan komma från många olika länder och ha olika bakgrunder. Eftersom det 2015 kom mer än dubbelt så många flyktingar till Sverige som året tidigare fick många skolor ta emot ett stort antal nyanlända elever under en kort period. Det är stora skillnader mellan olika grupper; en del har gått i skolan i sina hemländer, vilket andra inte har haft möjlighet till. Stödet behöver därför utformas individuellt.

Tidigare forskning har visat att nyanlända i stor utsträckning placeras i förberedande undervisning separerade från övriga elever på skolorna under en längre tid, och att detta får negativa konsekvenser såväl pedagogiskt som socialt (Zetterqvist Nelson & Hagström, 2016). Detta har inneburit att kommuner har ändrat sitt arbetssätt och att eleverna nu är kortare tid i förberedelseklass.

Gymnasiet

På gymnasienivå går ungdomarna på språkintrouktion. För språkintrouktionen finns det inte något nationellt styrdokument, därför kan upplägget skilja mellan olika kommuner. Åldersmässigt är ungdomarna 16–19 år, när de är 20 år får de gå på vuxenutbildningen. Språkintrouktion är ett gymnasieprogram, men de flesta läser mot betyg i årskurs nio, och en del kanske till och med läser mot betyg i årskurs tre eller sex, det beror lite på hur länge de varit i Sverige, deras språkkunskaper och utbildningsbakgrund.

Skolsituationen – resultat från kartläggningen

Skolorna i de 13 GR-kommunerna har delvis valt att organisera kartläggningen av nyanlända barn på olika sätt. Nästan alla kommuner har en central enhet som ansvarar för kartläggningen. En del av dessa enheter arbetar även konsultativt gentemot skolorna, och kan ge handledning till rektorer och annan personal vad gäller de nyanlända barnen. Ofta ligger även modersmålsundervisning och studiehandledning under samma enhet. I en del kommuner gör man endast kartläggningen på den centrala enheten och när den är klar placeras barnet i en skola, som helst ska vara i närheten av barnets boende. I de skolorna finns det ofta en förberedelseklass där barnet får gå under en kortare period. I andra kommuner gör barnet både kartläggningen i den centrala enheten, men går också i skolan där under den första tiden. I många kommuner kallas dessa enheter "Välkomsten". Efter några veckors skolgång på den centrala enheten blir barnet placerat i en skola. Även där kan det finnas förberedelseklasser. Enligt de intervjuer som genomfördes föreföll det som att barnen kunde börja i skola snabbare i de kommuner där eleverna under några veckor går i skola i den enhet där man gör kartläggningen, jämfört med de kommuner där man får en skolplacering på en gång. Där kunde det dröja ett par månader innan barnet kunde börja i skolan. En svårighet som togs upp var att det kan vara svårt att få fullständig information om de nyanlända elevernas tidigare skolgång i Sverige under asyltiden, och vilken kartläggning som redan gjorts.

De sista åren har en förändring skett från att eleverna kunde gå länge i förberedelseklasser, till att skolan nu försöker slussa ut dem i vanliga klasser så snart som möjligt. Generellt sett går de yngre barnen snabbare ut i vanliga klasser medan de äldre barnen kan vara några månader i förberedelseklasser.

EXEMPEL

Start Lerum

I augusti 2015 startade man Start Lerum, dit alla nyanlända elever kommer. Det är en central enhet där lärarna kartlägger elevers utbildningsbakgrund (enligt Skolverkets riktlinjer). Barnet går där i cirka åtta veckor och under den tiden får de också inledande undervisning framförallt i svenska och matematik, och samhällsorientering. Det finns också en skolsköterska kopplad till enheten. Skolsköterskan genomför ett första inledande hälsosamtal och en kartläggning av vilka vaccinationer som kan behöva kompletteras, och lämnar sedan över till skolsköterskan på mottagande skola. Man gör också en social kartläggning, bland annat tar man reda på barnets intressen för att kunna matcha med fritidsaktiviteter, samt samlar information om barnets och familjens bakgrund för att kunna bemöta familjen på ett så bra sätt som möjligt. Därefter placeras eleverna på en hemskola. Där får de studiehandledning på modersmål tre timmar per vecka (hur många timmars studiehandledning eleverna får varierar beroende på språk och om det finns flera elever som talar samma språk).

Start Lerum kan ha från 4 till 40 elever under olika perioder. När det är färre elever finns det mer tid för lärarna att arbeta ut mot skolorna för att ge dem stöd, de träffar arbetslagen och ger kompetensutveckling.

Det finns också en flyktingsamordnare för barn och unga som arbetar halva tiden på Start Lerum och halva tiden på enheten för mottagande och integration. Skolan, socialtjänsten och integrationsavdelningen träffas också regelbundet angående samordningsfrågor kring integration. Detta samverkansarbete sker framförallt inom ramen för projektet Nya GRannar (som drivs av GR) och genom den lokala Pilotverkstaden.

Den övergripande bilden som förmedlades är att det generellt sett fungerar väl för de nyanlända barn som bor med sina föräldrar. Det fungerar med skolgång, barnen är ofta studiemotiverade, och har med sig en syn hemifrån att skolan är viktig. De verkar inte må psykiskt eller fysiskt dåligt i högre utsträckning än andra grupper.

Jag tycker alltså att de mår bra. Jag tycker att av de jag har kommit i kontakt med så är det ingen jag känner direkt oro för i nuläget.

Skolsköterska

De intervjuade jämför med de ensamkommande som ofta mår sämre när asylprocessen drar ut på tiden eller de börjar få avslag. De är dock noga med att framhålla att barnen som bor med sina föräldrar i efterhand kan komma att uppvisa symtom på att de inte mår bra, exempelvis för att föräldrarna mår sämre. De menar därför att det krävs en beredskap för att kunna sätta in extra insatser och stöd, även om de anser att de flesta är "förvånansvärt friska och i gott skick".

Personalen som arbetar med de nyanlända barnen i skolorna var generellt mycket engagerade och positiva till denna grupp elever.

Vi försöker stötta hela vägen från att man kom hit första gången, kartläggning, nästa kartläggning som skolan måste göra, modersmålsundervisning, studiehandledning, svenska som andraspråk. Vi försöker liksom hjälpa eleven hela vägen.

Personal språkcentrum

I en del kommuner har man en bra spridning av boendena för de nyanlända och därmed också en jämnare fördelning av antalet nyanlända per skola, medan det i andra kommuner är några skolor som får en stor andel nyanlända.

Många av barnen hade behövt byta skola flera gånger sen de kom till Sverige på grund av byte av asylboende. Även efter kommunplacering händer det att de får temporära boenden som de behöver flytta från. Personalen gav exempel på att barnen kunde ha bytt skola upp till fem gånger under en tvåårsperiod.

En fråga som lyftes upp var vikten av att elever skulle kunna gå i skolan nära sitt boende, eftersom det är viktigt för att inte få för lång resväg men också för att kunna få kompisar i närheten där man bor. Familjer i eget boende (EBO), vilket är vanligt framför allt i Göteborg, kunde ibland välja att ha kvar barnen i samma skola för att barnet skulle slippa flytta, men det innebar då långa resvägar varje dag.

Vad gäller integreringen i skolorna så uppfattade man att det oftast var enklare för de yngre barnen att få svenska vänner, medan de äldre barnen, om det var flera i samma klass, var mer för sig själva. I början upplevde barnen ofta att det var svårt att gå i vanliga klasser därför att de inte förstod språket, men de lärde sig snart. De kunde känna sig ledsna, oroliga och ensamma i början i en vanlig klass.

I kommunerna finns modersmåls lärare och de ger ofta studiehandledning på hemspråk i början av barnens skolgång, vilket barnen uppskattar då de kan få stöd på sitt eget språk och också någon att prata med om sin situation.

Och där kan de äntligen prata, många av de här eleverna är tysta hela dagen och så kommer de till sin studiehandledare ... det blir nästan bara prat om allting annat, för de har inte fått prata på hela dagen. Så på så sätt har de ju en väldigt viktig bit i början.

Personal språkcentrum

Personalen beskriver att det kan vara svårt att få till en bra dialog med föräldrarna, framför allt på grund av språksvårigheter men också utifrån att det svenska skolsystemet kan vara svårt att förstå, samt att föräldrar förväntas vara mer delaktiga jämfört med i många andra länder. Studiehandledarna och modersmåls lärarna kan ibland fungera som språk- och kulturbyggare.

För barnen som kommer med familjer är det svårt att kommunicera. Nu har vi tur att vi har en lärare som pratar arabiska och en lärare som pratar persiska/dari, då får man använda dem som tolkar när det gäller att meddela och informera. De bidrar även med kulturkompetens, vilket verkligen behövs.

Enhetschef IM språkintröduktion

De kommuner som har haft en god tillgång till modersmåslärare och har använt dem för kontakt med föräldrarna upplever att det har fungerat väl. I intervjuer med nyanlända som nu har arbete inom kommunerna framkommer det att det är mycket viktigt för föräldrarna att få god information både om det svenska skolsystemet och också om hur det går för deras barn i skolan.

Föräldrar kan känna osäkerhet, de kanske inte vågar ringa läraren eller gå till skolan. Det behövs därför mer bryggor mellan familjer och skola.

Vi har pratat mycket med rektorerna på skolan hur man på ett mer medvetet sätt kan intressera sig mer för familjerna och deras kultur. Vi märker att det ofta är så att de inte förstår skolans krav och vice versa. Det skulle kunna underlättas om det var en annan ingång.

Samordnare Välkomsten

Det finns exempel på att civilsamhället har tagit en roll i integrationsarbetet i kommunerna. Bland annat har de i vissa fall hjälp till med kommunikationen mellan hem och skola.

En annan utmaning är kommunikationen mellan skola/förskola och föräldrarna när man inte har språket. De kommer ofta hit med något papper som förskolan har skrivit. Det kan stå att 'Mohammed behöver galonisar'. De fattar ingenting. Vad är regnbyxor? Varför ska man vara ute när det regnar? Mitt barn ska inte vara ute när det regnar. Det är för kallt att vara ute, det går inte. Det är en väldigt ensidig kommunikation, man säger 'det här behöver vi' på dagis, men föräldrarna förstår inte, man förklarar inte.

Diakon, Svenska kyrkan

En del skolor erbjuder barnen att läsa läxorna i skolan. Sommarskola erbjuds i en del kommuner. Detta kan underlätta exempelvis vid trångboddhet när det är svårt att läsa läxor hemma, men också för exempelvis flickor som hjälper till mycket hemma. En del personal ser att flickorna halkar efter pojkarna på gymnasienivå, på grund av att de förväntas hjälpa till mycket med hushållsarbetet. Vad det gäller förmågan att uppnå målen i skolan så är det många faktorer som spelar in, exempelvis språkkunskaper och tidigare skolbakgrund.

Man måste sätta höga ambitioner och mål, men möta eleven där den är. Det måste kunna ta tid. Många gånger också erbjuda ... ett ytterligare år i grundskolan för att inte hamna på IM på gymnasiet ... Att man bäddar så de kan få en god framgång i livet.

Rektor

Förskola

I vissa kommuner är det kö för en plats på förskolan, och i vissa kommuner kan det dröja uppemot sju månader innan barnen får plats på förskola. Det skiljer sig mellan olika förskolor i vilken utsträckning det finns en vana av att arbeta med nyanlända barn. På förskolorna är föräldrakontakten daglig och mycket viktig och personalen upplever ofta att det blir svårt när de inte har ett gemensamt språk. Mölndal har löst det genom att förskolan kan ansöka om att få tillgång till en av modersmåslärarna i kommunen under 60 timmar i början av barnets vistelse på förskolan. I andra kommuner har de tillsatt så kallade extratjänster på förskolorna, vilka ofta är nyanlända med språkkompetens som utöver arbetet med barnen kan agera språk- och kulturbyggare.

EXEMPEL

Extratjänster

I Stenungsund har arbetsmarknadsenheten arbetat aktivt för att övertyga kommunala verksamheter att ta emot personer på extratjänster. När de väl tagit emot dessa extratjänster har verksamheterna varit mycket nöjda med det. Arbetsmarknadsenheten arbetar också nära vuxenutbildningen för att kunna matcha rätt person till rätt jobb.

Elevhälsan

Varje skola har tillgång till elevhälsoteam, som oftast består av skolsköterska, skolläkare, kurator och psykolog. När personal känner oro för en elev så tas det upp i elevhälsoteamet. Mycket kan lösas internt i skolan, men det händer också att man gör orosanmälningar till socialtjänsten. Elevhälsan kan också behöva göra fördjupade kartläggningar av och utredningar om de barn som kan ha behov av extra stöd, eller ha funktionsnedsättningar. Det kan vara svårt att göra utredningar ifall en elev tillhör särskolan om man inte har tidigare skolgång bakom sig, är traumatiserad etc. Då kan skolan göra ett första kognitivt test och sedan avvakta vilken utveckling barnet har när det fått extra stöd under en period, och sedan kan man göra om utredningen om barnet fortfarande inte förefaller ligga på förväntad nivå. I ett flertal kommuner finns det en skolsköterska kopplad till Välkomstenheterna på skolorna. De skolsköterskorna har ett speciellt ansvar för de nyanlända barnen och träffar dem för att kartlägga deras hälsosituation.

Arbete för interkulturellt förhållningssätt samt förebyggande arbete

Det finns också elevhälsoteam som arbetar med vissa specifika frågeställningar. Elevhälsan på Västra Hisingen arbetar bland annat med kompetensutveckling vad gäller interkulturellt förhållningssätt, bland annat genom projektet Bygga broar (byggabroar.nu), som erbjuder utbildning och stöd i långsiktig implementering av ett interkulturellt förhållningssätt. De har också tagit fram handlingsplaner för att arbeta aktivt med att nå de föräldrar vars barn riskerar könsstämpning eller bortgifte.

EXEMPEL

Fritid

I vissa kommuner intervjuades representanter från kultur- och fritidsverksamheten. Även i intervjuer med andra verksamheter ställdes frågor kring barnens situation på fritiden. Flera av de intervjuade tar upp vikten av att barn och ungdomar har en bra fritid och att det är positivt om de kan ta del av föreningslivet och kommunala aktiviteter så som kulturskolor och annan fritidsverksamhet.

Barnen behöver komma in i olika sociala sammanhang och i organisationer, fotbollsklubbar och liknande för att träffa andra barn i sin egen ålder.

Fritidsledare

En svårighet kan vara att ha råd med dessa aktiviteter då ekonomin ofta är mycket begränsad för de nyanlända familjerna. En annan är att man kan ha bristande information och kunskap om vilket fritidsutbud som finns. I många länder finns inte ett föreningsliv på samma sätt som i Sverige och inte heller fritidsgårdar. Detta gör att det finns ett informationsbehov och också ett behov av att föreningar och fritidsgårdar öppnar upp för en ny målgrupp.

Integrationsstödjarna

I Kungälv arbetar integrationsstödjare med exempelvis praktisk hjälp kring hur man ska orientera sig i samhället, ekonomi, ansökningar m.m. Vad gäller barnen så försöker de fånga upp fritidsintressen och se om de kan lotsa dem till föreningsverksamheter etc.

EXEMPEL

Den övergripande bilden var att många kommuner hade arbetat mer riktat för att nå de ensamkommande barnen och få dem aktiva i olika fritidssysselsättningar. Där hade de ofta arbetat genom personalen på boendena. När det gällde nyanlända barn i familj så hade det

inte varit ett lika tydligt engagemang, kanske mest beroende på att de inte visste hur man skulle nå familjerna. I många kommuner upplevde man att föreningar och kulturskolor har varit positiva till att få in nya medlemmar. Frivilliga organisationer och även kommuner har startat språkcaféer och andra fritidsaktiviteter för nyanlända.

EXEMPEL

Projekt för att främja integration

Både civilsamhället och kommunen har startat många projekt för att främja integrationen på Tjörn. De har haft musikarbete som feriejobb och läger för nyanlända. Det finns ett projekt som heter Mat och Prat som både kommunen och frivilliga är involverade i, där man lagar mat, pratar och lär känna nya människor⁹. Det finns också ett projekt som drivs av två lokala konstnärer, som heter Artbike. Folk skänker cyklar, och personer, framför allt nyanlända, får renovera och fixa till en cykel som sen blir deras.¹⁰

I Partille startade Café Snacka gå ju för drygt ett år sen, målgruppen är skolungdomar. De har informerat om caféet på språkintruktionsprogrammet och syftet är att träna språket på ett informellt och kul sätt genom exempelvis spel och tävlingar. Varje tillfälle är ett par timmar och det bjuds på fika och de övar på språket.

Föräldrarna har kanske inte heller någon erfarenhet av föreningslivet och känner inte till att de som föräldrar ofta förväntas delta och vara aktiva i sina barns föreningar. Att bjuda in föräldrarna till detta kan också bli en del av integrationsarbetet.

Jag tror det är viktigt att få med sig föräldrarna, att få föräldrarna att se vikten av att få med barnen i föreningar. För barnen tänker ju kanske bara på själva idrotten och inte föreningslivet i sig. Jag tror det är viktigt att föräldrarna prioriterar att vara en del i föreningslivet, just för att det gör så mycket för att integrera sig i Sverige och bli och vara en del av samhället.

Föreningsutvecklare, kultur och fritid

I flera kommuner har de uppmärksammat att det har varit svårare att få flickor att delta i fritidsaktiviteter och därför har vissa kommuner anordnat aktiviteter riktade till flickor, som har börjat direkt efter skoldagen och i närheten av skolan. Detta har ofta fungerat väl.

EXEMPEL

Tjejgrupp

I Kungälv har skolans integrationssamordnare, tillsammans med lärarna på flerspråksenheten och gymnasiet, startat en tjejgrupp. Integrationssamordnaren är också den person som skriver in de nyanlända eleverna i skolan så föräldrarna känner henne och har tillit till henne. Tjejgruppen har träffar, de har gjort studiebesök och projekt som till exempel fotobok. De har även varit iväg på ett helgläger.

Bostad

Boendet är en central fråga för alla familjer. Situationen ser olika ut i olika kommuner. En del kommuner har lyckats lösa boendet bättre än andra. I en del kommuner får familjerna en lägenhet direkt när de blir kommunplacerade och får möjlighet att ta över kontraktet på den efter ett år om allt fungerar väl. Däremot är det ofta små lägenheter, och det kan vara en förälder med fem barn i en etta. I de kommuner som har lyckats ge långsiktiga kontrakt till sina familjer finns inte samma stora oro runt boendet som i andra kommuner och man ser heller inte orosanmälningar till socialtjänsten runt detta.

9. <https://www.evensi.com/mat-prat-art-institute-of-skaerhamn-tjorn/204195982>

10. <https://frijul.wordpress.com/>

Vi har märkt att de som har fått en bra boendelösning, de integreras mycket snabbare och kommer in i samhället på ett helt annat sätt.

Personal integrationsenhet

I de flesta kommuner är det svårt att hitta bostäder till nyanlända, vilket beror på många olika saker. En del kommuner har valt att bygga modulhus för nyanlända, eller till och med nya hyreshus. Andra försöker hyra av privata hyresvärdar. De flesta kommuner har ett kommunalt bostadsbolag. Hur många lägenheter av de som blir lediga som man begär av bostadsbolaget skiljer sig dock, alltifrån några få procent till att man får alla de lägenheter som behövs för nyanlända. Det skiljer sig också i hur långa kontrakt man har för nyanländas lägenheter. En del kommuner har två år, andra fyra år, medan vissa kommuner har kontrakt som blir tills vidare och nyanlända kan ta över kontrakten efter de första ett-två åren då kommunen står som garant. I andra kommuner kan det vara en stor mix av olika sorters boendelösningar. Ofta hamnar ansvaret för att hitta boenden på integrations- och etableringsverksamheterna som ägnar mycket tid åt detta, medan andra kommuner har en specifik förvaltning för att hitta bostäder.

Bra boendelösningar

I Lerum har man bestämt sig för att bygga nytt. Kommunen har byggt tre nya flerfamiljshus, två av dem har permanent bygglov, totalt är det cirka 80 lägenheter. Kommunen har bestämt att hälften av lägenheterna ska gå till ordinarie kö och hälften till nyanlända för att underlätta integration.

I Göteborg har man lyckats att få en jämn fördelning av bostäder i alla stadsdelar dit de nyanlända anvisats, vilket är viktigt för integrationsarbetet.

EXEMPEL

Temporära mellanboenden

I en del kommuner får de nyanlända först bo i temporära mellanboenden och det kan exempelvis vara campingstugor utan eget kök och badrum, vandrarhem, rivningskontrakt, ombyggda skolor eller sporthallar. Det är tänkt att detta ska vara kortsiktiga lösningar, men då det är svårt att hitta långsiktiga boenden så kan familjerna bli kvar där i flera månader.

När familjerna blir kommunanvisade har de ofta en förhoppning om att få ett permanent boende, men att återigen få tillfälliga boenden leder ofta till ökad otrygghet, stress och försämrad hälsa. Det innebär också att barnen riskerar att behöva byta skola ytterligare en gång. När familjerna behöver dela kök och badrum med många andra blir det svårt att få ett lugnt och tryggt familjeliv. Det kan också vara så att det bor andra personer på boendet som gör att familjerna känner sig otrygga.

En fördel som nämns med mellanboende där det också finns tillgång till personal är att personer som har behov av extra stöd kan identifieras.

Trångboddhet

Trångboddheten är oftast stor i mellanboendena, vilket gör det svårt att få studiero. Det kan också vara trångbott i de permanenta lösningarna, exempelvis om det är en familj med många barn men man bara har fått en tvårumslägenhet. I de kommuner där det också finns en stor andel nyanlända som själva bosatt sig (EBO), framför allt Göteborg, så finns också många korta andrahandskontrakt, trångboddhet och risk för hemlöshet då kontrakten tar slut. I Göteborg, där det finns en stor svart andrahandsmarknad för kontrakt, kan man få betala dyrt för att få en madrass i en lägenhet där det kanske bor ett dussintal andra personer.

Trångboddheten skulle jag vilja säga är ett utav de absolut största problemen för nyanlända barn. De har ingenstans att krypa undan, de kan inte få lugn och ro, de kan aldrig ta hem en kompis, de kan inte läsa läxor.

Verksamhetschef integration

Relation hyresvärd-hyresgäst

En del kommuner vittnar om att det kan uppstå svårigheter i relationen mellan hyresvärd och hyresgäst. Ofta förväntar sig hyresvärdarna att allt ska fungera optimalt från första dagen, vilket kanske inte är realistiskt då det kan handla om personer som inte tidigare har vana av den typen av boende. En kommun där kommunen hyr många bostäder för nyanlända av privata hyresvärdar, kommenterar sina erfarenheter;

På det stora hela så skulle jag säga att det fungerar bra, och det som är fördelen är att de ofta lär känna familjen de bor hos och ... integrationen liksom sker också utifrån det, och de blir tipsade om olika sociala sammanhang och sådär. Men ... det vi själva har brustit i och som vi måste bli bättre på nu, det är ju att faktiskt säkerställa att lägenheterna sköts på ett bra sätt och så ... Så nu har vi insett att okej, boendestöd är nödvändigt.

Enhetschef etablering och arbetsmarknad

EXEMPEL

Boendestödjare

Stenungsunds kommun har börjat anställa personer på de så kallade extratjänsterna för att de ska kunna vara boendestödjare i bostadsområdena där det bor många nyanlända.

Familjeåterförening och egenbosatta

För kommuner är det en svårighet att hitta boende vid familjeåterföreningar. De får sällan kännedom om anhöriginvandring i god tid. En kommun beskrev att de hade haft en vecka på sig att skaffa en bostad till en sjubarnsfamilj som kommit på anknytning till en ensamkommande ungdom. Det är också svårt för kommunerna att hitta bostäder för familjer som har valt att vara egenbosatta och vars kontrakt har gått ut.

Vi har en hel del barn och unga boende på vandrarhem som har blivit hemlösa. De har tidigare haft kontrakt men som nu har gått ut. Eller fått familjeanknytning, det har varit en väldigt stor utmaning detta året. De som kommit på anvisning, där försöker vi sätta familjer i lägenheter... Vi försöker pussla så gott det går för det är just boende som upptar familjernas tankeverksamhet och liv såpass mycket- vilket inte är konstigt.

Verksamhetschef integrationsavdelning

Hälsa

Fysisk hälsa

Alla som kommer till Sverige ska genomgå en hälsoundersökning. Det är vårdcentralerna som ska sköta hälsoundersökningarna, och där ingår bland annat att kartlägga vilka vaccinationer barnen fått och vilka de behöver ta. I intervjuerna framhöll personal i kommunerna vikten av att upparbeta goda kontakter med vårdcentralerna så att detta fungerar väl. Skolans elevhälsa, framför allt skolsköterskan, har också en roll i att kartlägga barnens hälsa när de kommer till en ny skola.

I en del grupper har man bristande tandhälsa på grund av att tandvården i deras hemländer inte varit utbredd, och det är viktigt att de får information om tandvården och hur de får kontakt där.

Det framkom inget i intervjuerna som visade på någon allmän oro för barnens fysiska hälsa.

Psykisk hälsa

Generellt sett är nyanlända barn en sårbar grupp, till följd av krig, uppbrott och en instabil tillvaro som flykting. En tidigare kunskapssammanställning visar att en stor del av barn som flytt har erfarit traumatiska händelser såväl innan, som under och efter flykten från hemlandet (BRIS, 2017).

Vid flertalet intervjuer framgick dock att de nyanlända barnen i familj inte verkade visa någon direkt ökad psykisk ohälsa jämfört med andra barn, även om det fanns barn som hade behövt remiss till BUP eller Flyktingbarnteamet. Detta till skillnad från de ensamkommande barnen där nu många som fått avslag på sina ansökningar om uppehållstillstånd mår psykiskt dåligt. De intervjuade påpekar dock att de ofta har känt de nyanlända barnen under en kortare period och att det kan finnas psykisk ohälsa som de inte har kännedom om. De betonar också att barnens psykiska hälsa kommer vara beroende av hur föräldrarnas hälsa och situation utvecklas.

Funktionshinder

För att ta reda på situationen för barn med funktionsnedsättningar intervjuades företrädare för barnhabiliteringen och LSS. Även i intervjuer med skol- och elevhälsopersonal lyftes frågan om barn med funktionsnedsättningar.

En svårighet som lyftes var situationer när skolpersonalen misstänker att barnet kunde ha en kognitiv funktionsnedsättning och kanske skulle ha behov av särskola. Där fanns det svårigheter förknippade med att genomföra psykologiska tester under den första tiden eftersom barnet kanske var påverkat av traumatiska händelser, inte förstod svenska och kanske inte hade någon tidigare skolerfarenhet. Även då det finns icke-verbala test kan det vara svårt att få en rättvisande bild. En skolpsykolog beskrev att hon ofta gjorde en basutredning första året, men avvaktade med att ställa diagnos om det var gränsfall utan istället avvaktade ett år för att se hur eleven utvecklades och då vid behov gjorde hon om testerna.

Barn med funktionsnedsättningar har ofta kontakt med många vårdgivare, och det kan vara svårt för familjerna att förstå de olika verksamheternas roller. En hel del familjer är resursstarka och tar reda på mycket själva, medan andra behöver mer stöd och ibland konkret hjälp. Många lever i en stressad situation och kan därför behöva information flera gånger.

En del familjer har i sina hemländer haft mycket stöd exempelvis i form av behandling där sjukgymnasten är den som utför behandlingen direkt med patienten, mer "hands on". Här sker arbetet endast till viss del på detta sätt och är mer inriktat på konsultativa insatser. Omgivningen förväntas utföra den träningen som behövs utifrån de råd som givits. Andra familjer har inte fått något stöd alls i sina hemländer. Detta innebär att man både har föräldrar som är besvikna och tacksamma över det stöd som erbjuds i Sverige. En del föräldrar har svårt att förstå vitsen med vissa insatser, exempelvis lekens betydelse och alternativ kommunikation.

Skolplaceringar har varit ett problem för en del barn, exempelvis för de rörelsehindrade. Barnhabiliteringen har erfarenhet av att det kunde dröja länge innan barnen kunde börja i skolan, och under tiden är barnen hemma. Det kan också saknas underlag för särskola, och det kan vara svårt att göra en sådan utredning vid ankomst då den aktuella situationen och tidigare trauman kan påverka resultaten.

För familjer som har andrahandskontrakt och därmed saknar besittningsrätt till sina bostaden kan kommunen inte göra bostadsanpassningar. Detta kan också innebära att familjerna inte kan få assistenter då bostaden inte är anpassad och därmed inte erbjuder den arbetsmiljö som krävs.

Barnhabiliteringen rekommenderar att man i ett så tidigt skede som möjligt, innan kommunplaceringen sker, har ett samverkansmöte så att planeringen kan påbörjas och bostadsanpassning, skolplaceringen etc. inte behöver dra ut på tiden.

Sammanfattning: Barnens situation i vardagen

Den övergripande bild som förmedlades av den personal som arbetar nära nyanlända barn som bor med sina föräldrar är att skolgången fungerar väl.

Många av barnen behöver byta skola flera gånger i Sverige på grund av byte av asylboende. Även efter kommunplacering händer det att de får temporära boenden som de behöver flytta från.

Personalen i skolan beskrev att det kan vara svårt att få till en bra dialog med föräldrarna, framför allt på grund av språksvårigheter men också utifrån att det svenska skolsystemet är annorlunda jämfört med många andra länder.

Studiehandledarna och modersmåls lärarna kan ibland fungera som språk- och kulturbyggare. På förskolorna där den dagliga föräldrakontakten är mycket viktig upplever personalen ofta att det blir svårt när de inte har ett gemensamt språk. En del kommuner har tillsatt så kallade extratjänster på förskolorna, vilka ofta är nyanlända med språkkompetens som utöver arbetet med barnen kan agera språk- och kulturbyggare.

Intervjuerna pekar på vikten av att barn och ungdomar har en bra fritid och att det är positivt om de kan ta del av föreningslivet och annan fritidsverksamhet. En svårighet kan vara att ha råd med dessa aktiviteter, en annan är att man kan ha bristande information och kunskap om vilket utbud som finns.

I de flesta kommuner är det mycket svårt att hitta bostäder till de nyanlända och trångboddhet är ett vanligt problem. I de kommuner som har lyckats ge nyanlända familjer långsiktiga kontrakt så finns inte den stora oro runt boendet, som är fallet i de andra kommunerna. Man ser heller inte orosanmälningar till socialtjänsten runt detta.

Det framkom inget i intervjuerna som visade på någon allmän oro för barnens fysiska eller psykiska hälsa.

Barn med funktionsnedsättningar har ofta kontakt med många vårdgivare, och det kan vara svårt för familjerna att förstå de olika verksamheternas roller. Barnhabiliteringen rekommenderar att man i ett så tidigt skede som möjligt, innan kommunplaceringen sker, har ett samverkansmöte så att planeringen kan påbörjas och bostadsanpassning, skolplacering etc. inte behöver dra ut på tiden.

4. Socialtjänstens roll för nyanlända barn i familj

I DET HÄR KAPITLET följer först en kort beskrivning av socialtjänstens arbete med nyanlända barn i familj. Därefter redovisas studiens resultat när det handlar om vilka typer av aktualiseringar som gjorts till socialtjänsten, både orosanmälningar och ansökningar. Avslutningsvis kommer ett avsnitt om hur socialtjänsten arbetar med utredningar och insatser för den här målgruppen, samt de nyanländas bild av socialtjänsten.

Socialtjänstens roll – en kort beskrivning

Socialtjänsten har inte ansvar för nyanlända barn som kommer med sina föräldrar, eftersom barnen har vårdnadshavare, detta till skillnad från de ensamkommande barnen som socialtjänsten har huvudansvar för. Däremot anser Socialstyrelsen att det finns ett behov av att socialtjänsten uppmärksammar de behov av stöd och skydd som nyanlända barn i familj kan ha (Socialstyrelsen, 2017).

Socialstyrelsen fick i uppdrag av regeringen 2009 att ”beskriva hur socialtjänstens individ- och familjeomsorg arbetar med brukare där kulturell bakgrund, bristande kunskaper i det svenska språket eller bristande kunskaper om det svenska samhället utgör en utmaning för verksamheten. Socialstyrelsen ska ge förslag på hur verksamheten kan utvecklas mot bakgrund av tillgänglig kunskap på området” (s. 8, Socialstyrelsen, 2010). Detta uppdrag utmynnade i rapporten Interkulturellt socialt arbete (ibid).

Rapportens slutsatser är att IFO behöver specifik kompetens till exempel vad gäller faktorer som har med det kulturella mötet att göra, migrationserfarenhet och traumatisering, villkor för uppväxt och föräldraskap inom flera kulturer och strukturell diskriminering. Det är också viktigt att brukare med utländsk bakgrund kan erbjudas individ- och familjeomsorg av likvärdig och god kvalitet. Socialstyrelsen anser att kommunerna behöver kartlägga behov och resurser, organisera tjänsterna utifrån brukarnas behov (till exempel erbjuda ett mer flexibelt och anpassat utbud), anpassa metodvalen till varje brukare, ge tydlig information på lätt svenska och olika språk, vid behov erbjuda kvalificerad tolk och ge personalen kunskap om hur man arbetar med tolk samt verka för en blandad personalsammansättning. Vidare menar man att kommunerna behöver samverka med och ta vara på de resurser som finns i närsamhället.

I GR följdes denna rapport upp med en forskningscirkel på temat Interkulturellt socialt arbete och intersektionalitet under 2011. De medverkande kom från olika stadsdelar i Göteborg samt Öckerö kommun och leddes av Charlotte Melander och Anders Törnquist från Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet. De som medverkade samtalade om hur de ville definiera interkulturellt socialt arbete, vilket inte var helt enkelt. De menade att det mest utmärkande var en kultursensitivitet, dvs en medvetenhet om andras kultur och dess betydelse, men också om betydelsen av ens egen kultur som man bär med sig (FoU i Väst GR, 2012).

Aktualiseringar till socialtjänsten

Socialtjänsten kan få ärenden aktualiserade genom att personer och verksamheter gör orosanmälningar eller genom att familjer själva ansöker om stöd.

Orosanmälningar

En av frågeställningarna inför kartläggningen var i vilken grad nyanlända barn som kommer med sina familjer aktualiseras till den sociala barn- och ungdomsvården. Ingen av kommunerna för statistik på så sätt att man kan identifiera vilka som är nyanlända. Det gick därför inte att göra en kvantitativ studie över andel nyanlända av samtliga aktualiseringar. Inte heller gick det att analysera köns- eller åldersfördelningen bland de som blev aktualiserade.

Däremot intervjuades personal från socialtjänsten i samtliga 13 kommuner och deras bild var samstämmig. Ingen kommun uppfattade att det fanns någon överrepresentation av orosanmälningar rörande gruppen nyanlända barn som bor med sina familjer. Det kunde dock vara svårt för socialtjänst och andra verksamheter att säkert veta vilka familjer som var nyanlända och vilka som varit i Sverige under en längre tid.

De flesta kommuner hade gått igenom aktualiseringarna från det sista året och uppskattat att det bara funnits cirka en handfull som rörde nyanlända barn i familj. Dessa anmälningar verkade röra både flickor och pojkar och olika åldersgrupper. Denna bild att det endast var ett fåtal av de nyanlända barnen som aktualiserades till socialtjänsten delades av de verksamheter som anmäler till socialtjänsten, exempelvis skola, integration, fritid, polis. Tvärtom så uppfattade de personer som intervjuades från socialtjänsterna att det förmodligen var en mindre andel bland den här gruppen jämfört med övriga barn i kommunerna som blev anmälda. De funderade över om det kan finnas ett mörkertal, om det är så att man mindre sällan anmäler nyanlända barn antingen för att man är mindre villig att anmäla eller att man inte känner barnen och deras situation tillräckligt väl.

Varför får vi inte fler anmälningar, funkar alla de barnen, eller lyckas man inte se dem på samma sätt?

Socialsekreterare

Bilden från exempelvis personalen i skolan och integrations- och etableringsverksamheterna var att de uppfattade att de nyanlända barnen generellt sett fungerade förhållandevis väl och inte uppvisade några större svårigheter. De uppfattade dock ofta att man inte hade hunnit lära känna barnen så väl och att det inte kunde uteslutas att de missade att uppmärksamma svårigheter. Man var också orolig för om barnens situation framöver skulle förändras beroende på hur situationen för familjerna utvecklades exempelvis rörande boende och sysselsättning.

Anledningar till ansökningar

Det var sällan som den här gruppen själva ansökte om stöd från socialtjänsten. Detta kan både bero på att man inte känner till vilket stöd som man kan få eller en rädsla för socialtjänsten (se kapitlet nedan angående nyanländas syn på socialtjänsten).

Några föräldrar har väl också kommit där de söker om föräldrastöd först, och då är de väl upplysta och uppmanade nästan ifrån att det finns föräldrastöd att få.

Socialsekreterare

För både killar och tjejer som kommer i tonåren kan det finnas en frigörelseperiod där det kan bli konflikter i familjen då tonåringarna upplever att de inte får göra samma saker som deras jämnåriga kompisar, och föräldrarna ansöker om stöd för att hantera detta.

Sedan kan det ju också vara tonåringar som kommer från en annan kultur, kommer till Sverige där ungdomar lever som man gör här ... Då har vi tonårstjejer som försöker frigöra sig och det blir konflikter i familjen, där man ansöker om stöd hos oss. Unga killar som vill ta över ansvaret hemma och kanske inte lyssnar på sina föräldrar och föräldrar som känner att de tappat kontrollen, där föräldrarna kan ansöka om stöd.

Socialsekreterare

Anledningar till anmälningar

I det här avsnittet redogörs för de vanligaste anledningarna till orosanmälningar. De kommer i den ordning som de oftast nämndes i de olika intervjuerna. En skillnad som blir tydlig jämfört med andra grupper är att orosanmälningar för boendesituation är en vanligare anmälningsorsak bland nyanlända.

Boende

Generellt sett var den vanligaste anledningen till orosanmälningar boendesituationen. Ofta är det skolor som uttrycker att barnet visar tecken på att inte må bra på grund av en otrygg boendesituation. Detta skilde sig dock mellan kommuner. De kommuner som löst boendet för de nyanlända familjerna tillfredsställande hade sällan orosanmälningar runt detta. Men i de kommuner där familjerna bodde i temporära boenden som skapade en osäkerhet över vart de skulle flytta sedan, där man bodde väldigt trångt så att barnen inte kunde få studiero etc. eller där flera familjer delade badrum och kök – där var det svårt att få till ett bra och tryggt familjeliv. I de situationerna skedde det ofta att skolan och andra instanser uppfattade att barnen riskerade att fara illa och därför gjordes en anmälan till socialtjänsten.

En fråga som ofta är väldigt aktuell för nyanlända, det är ju boende. Det blir ofta väldigt aktuellt när vi möter dem, för det är just det här med komplexiteten, alltså de kanske har mycket trauma från flykten, från sitt hemland, kombinerat då med att de inte har nån fast bostad.

Socialsekreterare

För socialtjänsten var det svårt att hantera de anmälningar som rör boende, då de inte har några lägenheter att förmedla. Det är andra verksamheter inom kommunen som sköter bostadsförsörjningen. Det var också svårt att bedöma föräldraförmågan när den bakomliggande orsaken till situationen var boendet.

Det blir väldigt svårt att jobba med en familj som inte har en fast bostad. Det är svårt att hålla möten, svårt att göra hembesök, det är också svårt att motivera till förändring för vi får ofta höra "men hur ska jag kunna jobba på min föräldraförmåga när jag inte ens kan ordna tak över huvudet för mitt barn".

Socialsekreterare

De enda tillfällen då socialtjänsten hanterar boendefrågor är i en akut fas där en familj står utan tak över huvudet. I de fallen placeras familjerna oftast på vandrarhem. Dessa boendelösningarna är oftast inte de bästa för barnen.

Det är ju väldigt många som kommer till oss och tycker att det är helt förfärligt där de bor, på vandrarhemmen. Och att det är dåligt för barnen och det kan liksom bo såhär olämpliga personer där och man får dela kök och, ja, barnen kan liksom inte leka och det är ju inget utrymme osv.

Socialsekreterare

Våld

En annan anledning till anmälan var misstanke om våld i familjen, både att barnet självt var utsatt eller bevittnade våld. Det finns också orosanmälningar där det framför allt handlar om skillnader i uppfostringsmetoder. (I de flesta länder är aga tillåtet, endast en fjärdedel av världens länder har förbjudit aga i hemmet¹¹). I en del av dessa fall görs orosanmälan när man misstänker att aga använts. En del av våldet är också grövre våld, vilket också anmäls. I en del fall hade kvinnorna som blivit misshandlade fått skyddat boende tillsammans med barnen, i något fall hade mannen flyttat.

11. <http://endcorporalpunishment.com/global-progress/>

Framför allt har det väl varit kvinnor som har varit utsatta för våld ... och sen då har vi ju inlett på barnen utifrån att de har bevittnat våld eller lever i det här sammanhanget.

Enhetschef barn och unga, socialtjänsten

I dessa ärenden öppnades oftast en utredning, så som man enligt socialtjänstlagen ska göra när det gäller misstanke om våld. Det förefaller vara ytterst sällan som barnen omhändertagits, däremot hade det hänt att modern och barnet fått annat boende. I en del ärenden uppfattade socialtjänsten att det handlade om en konflikt mellan föräldrarna som kanske vanligtvis hade kunnat lösas med en separation, men då de inte kunde hitta ytterligare en bostad så blev det ett skyddat boende för kvinnan och barnen.

Omsorgsbrist

Det finns också orosanmälningar där man uppfattar att det finns brister i föräldraskapet. Det kan handla om att man som förälder mår dåligt och därför inte klarar av omsorgen på ett bra sätt. Det kan också handla om att skillnaderna i samhället är så stora att man som förälder har svårt att hantera allt det som behövs för att barnet ska ha en bra vardag.

Det finns också barn som tar stort ansvar i familjerna. De lär sig språket snabbare och hur det fungerar i Sverige. De tolkar för sina föräldrar och hjälper dem även på andra sätt. Detta gör att de kan få ta ett alltför stort ansvar och bli involverade i saker som barn inte borde ha kännedom om. Ensamkommande ungdomar som får hit sin familj tar ofta ett så stort ansvar att skollärvaron sjunker.

Och har man då föräldrar som inte mår så bra så finns ju risk att det brister i föräldraskapet. Det finns ju också, inte de riktigt små barnen, men de som är lite halvstora som får ta ett jättestort ansvar för sina föräldrar. Barn lär sig snabbare språket, kommer lättare in i samhället.

Verksamhetschef för integration

Barnhabiliteringen har gjort en del orosanmälningar vad gäller att barn med funktionsnedsättning inte får rätt stöd och att föräldrarna inte använder ett anpassat bemötande, och det kan förekomma kränkningar. Barnet kan också bli understimulerat då det inte får leksaker utan hänvisas till tv och dator.

Psykisk ohälsa

En del föräldrar mår inte psykiskt bra, många har varit med om traumatiska händelser och en del utvecklar PTSD (Posttraumatiskt stressyndrom). Detta kan påverka deras föräldraförmåga.

Vi har haft föräldrar som kommit till oss och sagt att de inte vet "hur länge jag klarar det här, jag kommer kanske få ett utbrott snart, jag mår så dåligt". Då gör vi en anmälan för det kan ju vara barn som vi bara träffat några gånger och vi inte vet hur det här barnet mår.

Verksamhetschef för integrationsavdelningen

Kris- och traumaenheten i Göteborg beskriver att folk med PTSD ofta kan vara lättretliga och ha svårt med affektreglering. Detta gör att de ibland har gjort orosanmälningar för de barn som finns i familjen. Det kan också finnas oro för att föräldern har en kognitiv funktionsnedsättning.

Det kommer också in en del anmälningar som handlar om att barnet självt inte mår bra.

Vi ser att barnen mår inte så bra psykiskt och att de inte trivs i det boende som de bor. Ofta är det också föräldrar som kommer och säger att barnen mår inte bra, vi hjälper dem att ta kontakt med psykiatrin eller barnvårdscentral eller så att de får kontakt med kuratorn på skolan.

Integrationsstödjare

Hedersrelaterad problematik, giftermål och könsstympning

Kommunerna har också tagit emot en del anmälningar rörande hedersrelaterad problematik. I de flesta fall har det dock varit familjer som inte längre räknas in i gruppen nyanlända, men problematiken är likartad i båda grupperna. Många kommuner uppfattar att det är svårt att veta hur de bäst ska hantera de här ärendena. En del kommuner använder sig av Gryning Vård när det gäller att utreda hedersrelaterad problematik, eller konsulterar den nationella stödtelefonen¹².

I ett par fall fanns det oro angående risk för könsstympning, och det finns grupper av nyanlända flickor som är könsstympade. I en del kommuner beskriver de intervjuade att de har bristande kunskap om hur de ska hantera den här frågan.

Övrigt

Det finns en del anmälningar som rör oro för barnets eget beteende. Det kan handla om hög skolfrånvaro, att man befinner sig i riskmiljöer, utåtagerande, misstanke om droganvändning mm. I några fall har det funnits misstanke om sexuella övergrepp, i ett par fall handlade det om övergrepp som skett på ett boende av andra som bodde där. I något fall misstanke om övergrepp inom familjen. I något fall var en familj hotad av en annan familj efter en konflikt.

Utredningar

I de ärenden som handlar om misstanke om våld startas oftast en utredning, i de övriga ärendena skiljer det sig åt. Bland de ärenden som handlar om bostadssituationen verkar det som man sällan öppnar en utredning.

Utredningsförfarandet är detsamma som i andra utredningar. Socialtjänsten har inga speciella metoder för att utreda de som är nyanlända, inte heller metoder som handlar om att utreda familjer som har en annan kulturell bakgrund. De personer inom socialtjänsten som intervjuades uppfattade inte heller något större behov av att ha särskilda metoder för detta utan ansåg att BBIC fungerar bra. Det fanns dock en del som tog upp risken med att de missuppfattar situationer på grund av bristande kulturell förståelse.

En del andra verksamheter önskade dock ett närmare samarbete med socialtjänsten. En del integrationsverksamheter önskade att socialtjänsten skulle ta in deras kompetens och kännedom om familjerna i högre utsträckning. Skolan efterfrågade att det i större utsträckning skulle vara gemensamma möten med socialtjänsten och familjen där den oro som fanns kunde beskrivas. Då skulle man också kunna diskutera hur man går vidare med det, istället för att bara lämna in en skriftlig anmälan.

En del socialsekreterare var ovana vid att arbeta med tolk och tyckte att det var en utmaning.

Insatser som ges

Samtliga socialtjänster har olika frivilliga stöd- och behandlingsinsatser som de kan bevilja antingen efter utredning i form av bistånd, eller som familjer fritt kan söka i form av serviceinsatser. Ibland är det samma insatser som kan ges antingen som bistånd eller service. Vanligtvis är det som ges som service korta insatser, och många kommuner uppger att de under de sista åren har färre insatser som ges som service.

I de flesta kommuner har det varit svårt att få familjerna att acceptera frivilliga insatser, men på många ställen påpekade de som intervjuades att detta också gäller generellt och inte är specifikt för nyanlända.

För många tackar ju också nej till insatser, det ska man ha klart för sig, när vi då inleder en utredning och vi kanske gjort en polisanmälan om det har varit tydligt våld mot barn, så är

12. <http://www.hedersfortryck.se/kompetensteamet/nationella-stodtelefonen/>

det ju ganska få föräldrar som vill ha insatser, man vill bli av med socialtjänsten. Så egentligen så måste vi också bli duktigare på att göra ett bra jobb under utredningsprocessen. Att vi får se det också som en tid för behandlingsinsatser, så där behöver vi, tänker jag, vässa våra metoder och jobba ... för det är få som tackar ja, då bör det finnas lite annan problematik också kanske.

Enhetschef barn och unga, socialtjänsten

Det är sällan som barnen omhändertas, även om det har hänt. Ibland har placering skett med mor och barn om skydd har behövts. Mindre barn kan få utökad barnomsorg vid behov. Vissa får föräldrastöd. Socialtjänsten hänvisar också till andra instanser som kan ge stöd, exempelvis BUP.

Det finns också de som behöver stöd av familjebehandlare och i en del kommuner finns det familjebehandlare med särskild kompetens att arbeta med nyanlända.

Och sen givetvis har vi ju några föräldrar också som mår psykiskt dåligt och kanske lider mer av PTSD-liknande och behöver stöd för att få vardagen att fungera och tillgodose barnens behov. Och då handlar det kanske om en träff i veckan även ganska vanligt under en period, mer vid behov. Och då träffar man en eller två familjebehandlare.

Enhetschef barn och unga, socialtjänsten

Det finns också i en del kommuner team som arbetar specifikt med våld i nära relationer, och använder sig av utarbetade metoder för detta. Det finns också olika barngrupper, exempelvis för barn som har skilda föräldrar eller föräldrar med psykisk ohälsa eller missbruk. Det förefaller inte vanligt att nyanlända barn varit med i dessa grupper.

EXEMPEL

Våga prova olika insatser

De socialsekreterare i Angereds som intervjuades lyfte upp att de inte är rädda för att prova olika insatser, och de uppfattar att de har ett stort handlingsutrymme. De har också gått många olika utbildningar exempelvis i motiverade samtal, barnsamtal, våld i nära relationer, familjeterapi etc. De verkar i ett komplext sammanhang och därför utgår de från att *”vi äger inte sanningen, utan vi måste gå på djupet, förstå mer orsak och verkan”*.

Insatser utanför socialtjänsten

Familjecentraler

I flera kommuner finns familjecentraler och där arbetar ofta även socionomer. En del av kommunerna har aktivt arbetat för att även nyanlända ska komma dit. Många anser att det finns stor potential att utveckla deras arbete vidare så att det blir fler nyanlända som också besöker familjecentralerna.

EXEMPEL

Familjecentraler

I Härryda finns tre familjecentraler, med öppen förskola, BVC och insatser från socialtjänsten i samma lokaler. Det är ett enkelt sätt att fånga upp familjer som har särskilda behov i ett tidigt skede. Det är också ett bra ställe att träffa nyanlända föräldrar, då det inte är en separat struktur utan de tar del av det som redan finns. Däremot har familjecentralerna tagit fram arbets sätt för att särskilt nå de nyanlända. På familjecentralen i Landvetter har familjebehandlaren arbetat fram en metod för att tidigt nå de nyanlända familjerna. Metoden innehåller tre samtal med tolk. Syftet är att lära känna varandra, och på så sätt har man byggt upp en relation så att det sedan är lättare för föräldrarna att komma och ta kontakt.

Samtal ett: de berättar om sig

Samtal två: vad familjecentralen och kommunen har att erbjuda, likheter och skillnader mellan här och där de kommer ifrån

Samtal tre: då gör man hembesök, och samtal både om här och nu, och sen vad behoven kan vara på kort och lång sikt. Möter dem.

Familjecentralerna utgår från att integration bygger mycket på att våga fråga, om vi bjuder in och är nyfikna så visar vi ett sätt att vara, att det är okej att fråga.

Föräldrautbildningar

I många kommuner har man erbjudit eller kommer att erbjuda föräldrastödsutbildningar. De vanligaste är Barnen i våra hjärtan, Älskade barn samt Cope på arabiska. Även samhällsorienteringen i Göteborg har erbjudit föräldrautbildning som en valbar fördjupningskurs i samhällsorienteringen.

Synen på socialtjänsten

I de flesta kommuner tog olika verksamheter upp problemet med att de nyanlända föräldrarna har en stor rädsla för socialtjänsten. Vid intervjuer med anställda inom kommunerna som själva är nyanlända togs samma rädsla upp. De beskrev hur nyanlända vid ankomsten till Sverige får reda på att i Sverige får man inte slå sina barn för då kan socialtjänsten omhänderta dem. En del hyser en rädsla för myndigheter i allmänhet utifrån tidigare erfarenheter i sina länder, men det förefaller som om rädslan för socialtjänsten är en av de mest utbredda rädslorna. På olika sociala medier florerar mycket information som inte är helt riktig angående socialtjänsten, inklusive att det visas filmer om små barn som omhändertas med polishandräckning.

Så har man ju redan lärt sig ganska snabbt att socialtjänsten ska man inte kontakta för då blir man av med barnen. Och det är generellt, det sprider man bland varandra också, man har inte förståelse för att det finns en möjlighet att få hjälp.

Kommunpolis

Många kommenterade också att denna rädsla även finns hos svenska familjer. Att det finns en bild av att den sociala barn- och ungdomsvården omhändertar barn.

De intervjuade beskriver att det finns ett stort behov av att bemöta detta med riktig information från socialtjänsten. I dagsläget så får de nyanlända oftast en kortfattad beskrivning av regelverket och vilken typ av gränssättning som är accepterad i Sverige, däremot får man ingen fördjupad kunskap. Under samhällsorienteringen har de oftast haft en lektion där det informerats om socialtjänsten, men de uppfattar att det blir en ytlig kunskap som de inte riktigt kan ta till sig, utan att det behövs ett möte med socialtjänsten för att kunna ställa frågor mm. I en del kommuner har socialtjänsten informerats vid möten och det har oftast gett ett positivt gensvar.

De nyanlända efterfrågar också mer information om vilka verktyg de kan använda sig av om de inte får använda aga. De beskriver att det är svårt att ändra hur man uppfostrar barn bara efter att ha fått en lektion.

Sammanfattning: Socialtjänstens roll för nyanlända barn i familj

Den här studien tyder inte på att nyanlända barn som bor med sina familjer skulle vara överrepresenterade när det gäller orosanmälningar till socialtjänsten. Tvärtom så funderade intervjupersonerna inom socialtjänsten över om det kan finnas ett mörkertal.

Det var sällan som den här gruppen själv ansökte om stöd från socialtjänsten. Detta kan både bero på att man inte känner till vilket stöd som man kan få eller en rädsla för socialtjänsten.

Vid orosanmälningar var den vanligaste anledningen boendesituationen. En annan vanlig anledning var att det fanns misstanke om våld i familjen. Det finns också orosanmälningar där man uppfattade att det fanns brister i föräldraskapet. Andra anledningar till orosanmälningar som framkom var exempelvis psykisk ohälsa och hedersrelaterad problematik.

Socialtjänsten har inga speciella metoder för att utreda nyanlända och de intervjuade uppfattade inte heller något större behov av särskilda metoder för detta utan att BBIC fungerade bra. Det fanns dock en del som tog upp risken med att man missuppfattar situationer på grund av bristande kompetens i interkulturellt arbete.

Socialtjänsten har olika frivilliga stöd- och behandlingsinsatser som de kan bevilja antingen efter utredning i form av bistånd, eller som familjer fritt kan söka i form av serviceinsatser. I de flesta kommuner har det varit svårt att få familjerna att acceptera frivilliga insatser.

Det är sällan som barnen omhändertas, även om det har hänt. Ibland har placering skett med mor och barn om skydd har behövts. Mindre barn kan få utökad barnomsorg vid behov, och vissa får föräldrastöd. Kommunen försöker också hänvisa till andra instanser som kan ge stöd, exempelvis BUP. Det finns också de som behöver stöd av familjebehandlare och i en del kommuner finns team som arbetar specifikt med våld i nära relationer. Familjecentraler och föräldrastödsutbildningar är andra exempel på stöd som ges till nyanlända familjer.

I de flesta kommuner tog intervjupersoner upp problemet med att de nyanlända föräldrarna har en stor rädsla för socialtjänsten och de intervjuade beskriver att det finns ett stort behov av information.

5. Kommunernas förslag till arbetsätt och insatser inom det sociala området

I DET HÄR KAPITLET redovisas de förslag till arbetsätt och insatser inom det sociala området som framkom under kartläggningen. Det första området handlar om stöd till föräldrarna, det andra om kompetensutveckling inom socialtjänsten, och det tredje om ökad samverkan mellan verksamheter.

Andra områden som inte direkt berör socialtjänstens område, men där det framkom behov av insatser, var framför allt vikten av att skapa goda boendelösningar och förbättrad information och stöd för att komma in i samhället. Boendefrågan belystes i kapitel tre. Förbättrad information och stöd för att komma in i samhället berörs kortfattat i slutet av detta kapitel, och en del goda exempel från kommunerna tas upp.

Föräldrastöd och föräldrautbildning

I samtliga kommuner lyftes behovet av stöd till föräldrarna. Sverige skiljer sig på många sätt från andra länder vad gäller familjestrukturer, barnuppfostran, föräldrarnas roll i skolan mm. Därför är det inte enkelt för föräldrar som är nyanlända i Sverige att förstå vad som förväntas av dem och hur de ska hantera en kontext som skiljer sig från den de är vana vid. En nyanländ pappa som nu arbetar inom en kommuns etableringsverksamhet förklarade att även om man på en lektion i samhällsorienteringen får reda på att man inte får äga barn så är det något som man har gjort i generationer. Det går inte att på ett dygn ändra uppfostringsätt. Detta behöver få ta tid och det är viktigt att man också ges andra verktyg i barnuppfostran. Dessutom är det viktigt att man får möjlighet att diskutera med andra föräldrar hur de löser olika svårigheter.

Hur ska man vara förälder i det nya landet? Det är en stor fråga och viktig fråga ... Det är så fruktansvärt svårt att veta hur man ska vara förälder i en kultur som är vitt skild från den egna. Plus att barnen lär sig språket snabbt, de förstår sammanhang, de jämför med kompisar, de kommer hem och serverar sanningar – så gör man i Sverige, det här får alla göra. Sen står föräldrarna där och vet inte ... Jag tycker det är ett stort bekymmer och jag känner att vi sviker väldigt många när vi inte ger dem något ordentligt att stå på ... Jag pläderar för föräldrautbildning för alla nyanlända föräldrar. De ska ha en gedigen föräldrautbildning.

Familjebehandlare

I nästan samtliga kommuner har man börjat eller planerar att börja med föräldrautbildningar riktade mot nyanlända. De flesta använder sig av "Älskade Barn". Dessa organiseras oftast av integrations- och etableringsverksamheterna, ibland av folkhälsoenheten. Kommunerna köper oftast in utbildningarna av externa aktörer. Familjepedagogerna inom socialtjänsten och ett antal förskolelärare i en kommun har nyligen haft en utbildningsdag av Sonia Sherefay¹³ om integration och interkulturell kompetens. Hon har också tagit fram föräldrastödsutbildningen "Barnen i våra hjärtan". En reflektion utifrån utbildningen var att man ofta utgår från sin egen verklighet och att man har samma tankar om föräldraskap, men att det kan finnas olika synsätt. Tanken är att fler medarbetare utbildas i metoden och att det sprids till alla förskolor till att börja med.

De flesta som intervjuades anser att dessa föräldrautbildningar bör erbjudas samtliga nyanlända föräldrar, och tidigt under deras vistelse. I dagsläget är det endast ett fåtal som får ta del av dem. Många förespråkar att föräldrautbildningarna bör vara en obligatorisk del

13. <http://www.sherefay.se/cake/>

av etableringsplanen. De flesta är överens om att alla behöver en generell föräldrautbildning för att både få information och verktyg, men också för att kunna samtala med varandra på sitt eget språk om de utmaningar man möter. En sådan insats kan också hjälpa till att stärka föräldrarna i sin roll så att de inte hamnar på efterkälken när barnen lär sig svenska snabbare och därför snabbare kommer in i samhället. Det är också viktigt att föra en dialog med nyanlända om hur de ser på barnuppfostran och vad som är acceptabelt och inte i deras hemländer. Ett annat viktigt område att ta upp under dessa träffar är föräldrarnas kontakt och roll gentemot skolan, något som ser annorlunda ut i Sverige jämfört med många andra länder.

Flera av de som intervjuades förespråkar att det bör vara två ledare under föräldragrupperna, en från Sverige och en från det land där deltagarna kommer från så att föräldrarna kan samtala på det egna språket. När det inte är möjligt att ha ledare som har språkkompetens för alla grupper får tolk användas.

EXEMPEL

MR-grupper

I Alingsås erbjuder integrationsavdelningen Männskliga Rättighetsgrupper (MR-grupper) för nyanlända. Nyanlända flyktingar från olika språkgrupper träffas, med en handledare, för att diskutera frågor som rör barnuppfostran och mänskliga rättigheter. Syftet med dessa träffar är att skapa ett forum där viktiga frågor kring grundläggande mänskliga rättigheterna tas upp och diskuteras.

Dessa generella föräldrastödsinsatser handlar inte om att stödja föräldrar med bristande förmåga, utan att ge information, förståelse och verktyg till föräldrar som hamnat i en ny kontext. För de föräldrar som har specifika behov och behöver mer riktad föräldrastöd utifrån svårigheter i relationen till sina barn, bör detta fortfarande ske inom socialtjänstens ram så som det gör i dagsläget. Socialtjänstens utförarenhet i form av exempelvis familjebehandlare erbjuder stödsamtal, fördjupade föräldrastödsutbildningar som exempelvis COPE etc. Dessa former av föräldrastöd är det sällan socialtjänsten som anordnar och det anser man inte heller att det ska vara, utan att det ska vara ett allmänt riktat stöd till föräldrar som är nya i Sverige.

Kompetensutveckling inom socialtjänsten

Socialekreterarna uttryckte behov av att få ökad kunskap för att arbeta med nyanlända familjer. Detta gällde speciellt i de kommuner som tidigare inte tagit emot så många flyktingar och därför inte hade bred erfarenhet av detta.

En fråga som många lyfte var hur man bäst skulle arbeta med tolk. Frågor om det var bäst med telefontolk eller att ha en tolk närvarande, om det spelar roll vilket kön det är på tolken, vilka andra övervägande man bör göra när man väljer tolk osv. Socialekreterarna upplevde att kvaliteten på tolkar varierade. De upplevde ofta att nyanserna i språket försvann och det var därför svårt att få till en god dialog.

För det händer nånting när mitt ord och när den andra personens ord blir översatt, och jag kan också märka ibland att vissa väldigt duktiga tolkar kan säga att det här ordet finns inte, eller att de kan lite grann korrigera mig, att jag kan inte riktigt översätta, jag förstår vad du menar, men skulle jag översätta det, ordagrant det du säger, så skulle det betyda helt annorlunda, för att det finns liksom en kulturell innebörd. Men det är inte alltid man har så bra tolkar. Jag känner att det händer nånting när man inte kan prata direkt. Att de här nyanserna försvinner åt båda håll. Och om nyanserna försvinner så är det svårare upplever jag att skapa en allians.

Socialekreterare

De diskuterade också i vissa kommuner hur de kan lägga upp utredningar utifrån ett interkulturellt förhållningssätt, så att de inte missförstår situationer i familjerna för att de ser det

med "svenska ögon". En annan aspekt som lyftes var hur de kan hantera kontakten med föräldrarna under utredningstiden på ett bra sätt.

Dessutom efterfrågades det i vissa kommuner språkkompetens och större mångfald i grupperna, vilket skulle kunna innebära att personal med språkkompetens kan agera som kulturtolkar och bryggor.

De efterfrågade också specifik kunskap om hur man ska prata med barn från andra kulturer.

Något som jag tycker man ska jobba mycket med det är ju det här hur man pratar med barnen, det tycker jag är ett utvecklingsområde ... för vi möter ju faktiskt väldigt många barn som kommer från andra länder, som inte har, vad ska man säga, symboliken är inte densamma så att säga, och då blir det ju svårt att förstå för barnet och även för oss. Vi kan missuppfatta många gånger och det gör ju skolorna och förskola också.

Socialekreterare

Många återkom till behovet av vägledning runt hur de ska hantera uppfostningsvård när det gäller nyanlända familjer. Hedersrelaterad problematik lyftes också i många kommuner som ett område där man önskade ökad kompetens. Många kommuner arbetar idag med Gryning Vård, vilket de var nöjda med. Men även de kommunerna önskade ökad kompetens i hur man ska arbeta med de familjer där det inte finns så uttalade hedersproblem att det finns ett direkt skyddsbehov. Ett annat konkret område där ökad kompetens efterfrågades var könsstymning, hur detta skulle uppmärksammas och hur man skulle kunna arbeta förebyggande för att förhindra könsstymning.

Dessutom uttrycktes behov av en kunskapsbank, med information om exempelvis olika metoder. Där man kan ta del av goda exempel, konferenser etc.

Dessutom kan det behövas utbildning i olika ämnen, detta föreslog vissa att Göteborgsregionens kommunalförbund (GR) skulle kunna anordna. De som hade erfarenhet av GR:s projekt Nya Grannar¹⁴ uppfattade att projektet har gett möjlighet till lärande och kunskapsutbyte mellan kommuner.

Kommunal organisering och samverkan

Kommunerna har valt att organisera mottagandet av nyanlända på olika sätt. En del kommuner arbetar just nu med att ta fram integrationsplaner för att beskriva organisation, samverkan, insatser m.m. Det är oftast många olika verksamheter involverade i mottagandet: integrations- och etableringsverksamheter, arbetsmarknadsenheter, de avdelningar som ansvarar för bostadsförsörjningen, socialtjänst, skola, folkhälsoenheter, kultur- och fritid, statliga Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Integration och etablering ligger i vissa kommuner direkt under kommunstyrelsen, i andra kommuner under arbetsmarknad och i en del under socialtjänsten.

När ansvaret för etableringen överfördes från kommunen till Arbetsförmedlingen, blev det skolan som fick huvudansvaret för barnens etablering. Skolans uppgift är dock att göra en pedagogisk kartläggning i första hand, och det finns inget krav på exempelvis specifik samhällsorientering för barnen. Det finns därför ingen i kommunerna som har ett övergripande ansvar för hela familjen och etableringsprocessen.

I nästan alla kommuner har man nu byggt upp integrations- och etableringsverksamheter, som oftast har ansvar för försörjningsstöd och även för bostadsanvisning. Det skiljer sig mycket mellan de olika kommunerna hur många anställda man har och vilka uppgifter som ingår. I allt fler kommuner anställer man personer som har ansvar för att lotsa familjerna in i det svenska samhället, speciellt under den första tiden. De kallas flyktingguider, integrations- samordnare eller dylikt. De har dock sällan fokus på barnens situation.

14. <https://grkom.se/nyagrannar>

Det är också olika i vilken utsträckning det finns upparbetade samverkansformer inom kommunen och med andra aktörer som Arbetsförmedlingen, frivilliga sektor etc. De kommuner som uppfattar att man har en god samverkan uppskattar det mycket och de som inte har det ser det som ett stort problem. Det kan också vara så att vissa verksamheter har upparbetad samverkan, medan andra verksamheter i samma kommun inte ingår i detta samarbete. På grund av bristande samverkan finns det ofta mycket kompetens i kommunerna som inte till fullo utnyttjas av de övriga verksamheterna.

Den sociala barn- och ungdomsvården inom IFO är sällan delaktig i de nuvarande samverkansformerna. Det finns önskemål från andra verksamheter att det ska finnas samverkansformer så att det blir lättare för dem att samarbeta med socialtjänsten. Man önskar också att socialtjänsten oftare skulle ta med andra verksamheters erfarenheter och kunskaper, exempelvis i utredningar. Exempelvis finns det ofta personal inom integrations- och etableringsverksamheterna med god kännedom om familjerna. Även personer från kultur och fritid tog upp att de ofta har en god kännedom om ungdomarna, men att deras kunskap sällan efterfrågas i utredningar.

EXEMPEL

Samverkan

Tjörn och Öckerö är två kommuner som beskriver att de har en fungerande samverkan inom kommunen och ett stort engagemang bland befolkningen. Båda kommunerna lyfter upp fördelarna med att vara en liten kommun. Tjörn har en samverkansgrupp och de upplever att när de lyfter något i gruppen så går det snabbt att ringa in problemet och se möjligheter och vad som kan göras utifrån allas olika roller. Det finns också ett handlingsutrymme för dem som arbetar.

Öckerö lyfter också upp sitt interna samarbete, samt tillgängligheten. Det är lätt att få kontakt, de har en snabb handläggning och det är lätt att boka tid. Det finns ett stort engagemang i hela kommunhuset, inklusive kommunservice som ordnat processer som gör att de nyanlända kan komma dit för att få hjälp med vissa blanketter och de kan svara på en hel del frågor också. Det finns också ett starkt engagemang hos kommuninvånarna. Hela samhället har slutit upp kring de nyanlända.

Information och stöd för att komma in i samhället

I intervjuerna återkom ofta behovet av riktig och upprepad information om hur samhället är organiserat, hur olika verksamheter och samhällsfunktioner är uppbyggda etc. Sverige är i många delar ett komplext samhälle med omfattande regelverk som det kan ta tid att sätta sig in i. Det är svårt att ta in all information vid enstaka tillfällen, och för att förstå behöver det också finnas tid för dialog. För den ökande andelen kvotflyktingar som kommer finns ytterligare behov av stöd i början, då de inte har varit i Sverige tidigare utan kommer direkt till kommunerna från flyktingläger runt om i världen.

EXEMPEL

Välkommen till Kungsbacka

I Kungsbacka finns "Välkommen till Kungsbacka" som ger snabb information och hjälp med det som behövs, och kan fånga upp vilka behov familjerna har. De nyanlända kan påbörja välkomstmodulerna i samhällsorienteringen så snart som de bosatt sig i kommunen. En obligatorisk modul för föräldrar är föräldrautbildningen Älskade barn. Det är också en snabb väg till Arbetsförmedlingen och man får snabbt en etableringsplan.

I flertalet intervjuer lyfts också behovet av att både föräldrar och barn får stöd in i samhället, exempelvis stöd att tidigt komma ut i sysselsättning.

Vuxenutbildningen

Stenungsund satsar mycket på språkstödsutbildningar på vuxenutbildningen. Språkstödsutbildningar innebär att man läser SFI samtidigt som man läser en yrkesutbildning, exempelvis till kock eller murare. Man kommer också att utbilda barnskötare, framför allt för att de ska kunna arbeta på förskolorna där personalbristen är stor.

EXEMPEL

En annan viktig del är att få kontakt med kommuninvånarna, så att de nyanlända kan bygga upp ett socialt nätverk där de bor.

Integrationsprojekt

Lilla Edet har ett projekt som heter Språkvänner där man parar ihop nyanlända och svenska familjer, och försökte matcha ihop familjer med barn i liknande ålder. De åker till exempel iväg på gemensamma utflykter med barnen.

EXEMPEL

6. Sammanfattande diskussion och slutsatser

DEN HÄR KARTLÄGGNINGEN har fokuserat på situationen för nyanlända barn i familj när de har fått uppehållstillstånd, med fokus på sociala frågor och socialtjänstens roll. Kartläggningen bygger på intervjuer med företrädare för bland annat socialtjänst, skola, etablerings- och integreringsverksamheter, fritidssektorn, hälso- och sjukvård, frivilliga organisationer och nyanlända föräldrar. De få nyanlända föräldrar som intervjuats arbetar i nuläget inom verksamheter i kommunerna och på Arbetsförmedlingen. Kartläggningen ger ingen heltäckande bild utan en bild utifrån den kunskap personalen som intervjuats har.

Skolan

En svårighet för barnen var att de ofta hade behövt byta skola flera gånger under asylprocessen. Det var inte ovanligt att barnen hade gått i upp till fem andra skolor under tiden man varit i Sverige. Detta innebär många nya starter där barnen behöver knyta kontakter och lära känna skolpersonal och elever, vilket är krävande. I en del kommuner där familjerna har hänvisats till temporära boendelösningar har det inneburit att barnen varit tvungna att byta skola. I de flesta kommuner får eleverna dock en skolplacering som blir permanent. Överlag verkar eleverna må bra i skolan och det fungerar på det hela taget väl, även om personalen understryker att de har känt barnen under en relativt kort period och därför kan missa en del svårigheter. Tidigare forskning har pekat på vikten av skolplacering som en trygghetsfaktor, och att struktur och förutsägbarhet i vardagslivet är av vikt för att barnen ska kunna hantera oro och osäkerhet (Zetterqvist Nelson & Hagström, 2016). Studier har också visat att barnen har positiva erfarenheter från skolan. Där finner de vänner och lärare som ser barnen och bryr sig om dem (Ascher & Mellander, 2010). Denna bild överensstämmer med vad som framkommit i den här kartläggningen.

En utmaning som lyfts fram är kommunikationen med föräldrarna. I Sverige finns en tät kontakt mellan skolan och föräldrarna, vilket inte är fallet i alla länder, så föräldrarna kan vara ovana vid de förväntningar som ställs på dem från skolans sida. Dessutom försvåras kontakten av språksvårigheter. På de skolor där modersmålslärarna också är en brygga i kontakten med föräldrarna, eller där det finns annan personal på skolan som talar föräldrarnas språk, är det enklare att få till stånd en god dialog. Kartläggningen har inte haft sitt fokus på skolans organisering, men det förefaller som att i de kommuner där det fanns en enhet där barnen både kunde kartläggas och gå i skola under den första tiden, var väntetiden för att börja skolan kortare. Det förefaller också vara positivt att dessa enheter arbetar konsultativt gentemot övriga skolor i kommunerna och att det finns bra tillgång till studiehandledning på elevernas eget språk. Detta gör deras inskolning lättare, då de ofta går ut i en vanlig klass relativt snabbt och innan de kan så mycket svenska.

Fritid

För barn är det viktigt att ha en god fritid. I Sverige är de flesta barn engagerade i organiserade fritidsaktiviteter, och det är därför viktigt att även de nyanlända barnen får möjlighet att ta del av detta, som ett sätt att få en strukturerad och meningsfull vardag och öka delaktigheten i samhället. Precis som tidigare rapporter visat (BRIS, 2017; Zetterqvist Nelson & Hagström, 2016) så finns det en skillnad i fråga om vilket stöd som erbjudits ensamkommande och nyanlända barn i familj. Kommunerna kan genom de gode männen och personal på boenden på ett enkelt sätt nå ut till de ensamkommande barnen och till exempel bjuda in dem till olika fritidsaktiviteter. Både kultur- och fritidssektorn i kommunerna, men kanske i ännu hö-

gre grad civilsamhället, har haft riktade insatser till de ensamkommande barnen. Den stora majoriteten av nyanlända barn i kommunerna är dock barn i familj och det är därför positivt att kommunerna nu börjar uppmärksamma även denna grupp. Kultur- och fritidssektorn i kommunerna, föreningslivet och frivilliga organisationer har mycket att erbjuda och det arbetssätt som fungerat för de ensamkommande bör man också i högre grad kunna använda även för nyanlända barn i familj. Detta underlättar etablering i samhället.

Bostadssituationen

En utmaning i en hel del av kommunerna är att få till stånd ett stabilt och bra boende för de nyanlända familjerna. I dagsläget bor många av de som blivit anvisade i temporära lösningar, där det inte alltid finns egna badrum och kök. Detta gör det svårt att skapa ett tryggt familjeliv. Trångboddheten och att behöva flytta igen inom kommunerna ökar stressen hos både barn och föräldrar. Vissa kommuner har lyckats bättre än andra med att lösa boendefrågan på ett tillfredsställande sätt, och detta märks tydligt vad gäller antalet orosanmälningar till socialtjänsten. De kommuner där familjerna från början får en lägenhet där de kan bo permanent har väldigt få orosanmälningar till socialtjänsten vad gäller boende, medan det är den vanligaste anmälningsorsaken i kommuner där boendena är temporära, för små eller saknar eget kök och badrum. I en del kommuner finns det ett uttalat mål om att de nyanlända ska bo i alla delar av kommunen och inte bara i ett område, vilket underlättar integreringen. Men så ser det inte ut i alla kommuner. En slutsats från den här kartläggningen är att det är mycket viktigt att kommunerna prioriterar boendefrågan för de nyanlända, då det har en direkt påverkan på barnens hälsa och antalet orosanmälningar till socialtjänsten.

Barnens fysiska och psykiska hälsa

Tidigare forskning har visat att det viktigaste för barnens hälsa är hur föräldrarna mår, samt att de har en trygg och strukturerad vardag (Malmström, 2006; Ascher & Mellander, 2010; Zetterqvist Nelson & Hagström, 2016). Den bilden delas av de som blivit intervjuade i den här kartläggningen.

I nuläget uppfattar de intervjuade att de nyanlända barnen som bor med sina föräldrar verkar må relativt bra, ingen ser någon överrepresentation vad gäller orosanmälningar till socialtjänsten eller en sämre psykisk eller fysisk hälsa jämfört med andra barn. Det fanns däremot en oro för de ensamkommande barnen då de visar på en ökande psykisk ohälsa. Även om det inte finns någon överrepresentation i den här gruppen innebär det ändå att det i den här gruppen precis som bland övriga barn finns de som lider av fysisk och psykisk ohälsa, och det är viktigt att de får adekvat stöd. De intervjuade tydliggör att de inte alltid har så god kännedom om denna grupp då de är nya i kommunerna, och att det kan finnas svårigheter de ännu inte ser.

Den grupp barn som är nyanlända i kommunerna i dagsläget har i de allra flesta fall fått permanent uppehållstillstånd. Det gör att de har en tryggare situation än många av de nyanlända som kommit efter regeländringarna som innebär att man får temporära uppehållstillstånd och att familjeåterföreningar är svåra att få till stånd. Hur den här gruppen barn som nu är nyanlända i kommunerna kommer att må framöver kommer till stor del avgöras av hur väl de etableras och kommer in i samhället, klarar sin skolgång, samt hur föräldrarnas situation utvecklas.

Många av de nyanlända, både barn och vuxna, bär med sig traumatiska händelser och riskerar att utveckla PTSD och annan psykisk ohälsa. Andersson et al (2010), samt intervjuer med företrädare för Kris- och traumaenheten och Flyktingbarnteamet i Göteborg visar att det viktigaste för att de nyanlända ska ha en god psykisk hälsa är hur deras nuvarande situation ser ut. Det är viktigare än vilka händelser de varit utsatta för innan. Både barn och vuxna mår bra av en trygg och förutsägbar vardag, sysselsättning, socialt nätverk och att uppleva att man har ett meningsfullt liv.

Flera av de nyanlända barnen har varit med om traumatiska händelser, men det är inte alla som kommer att behöva specialiserad vård för detta, utan ett gott omhändertagande i vardagen kan räcka för flertalet. Rädda Barnen utbildar i Traumamedveten omsorg (TMO), som riktar sig till personal som möter nyanlända barn som bär på traumatiska upplevelser (Rädda Barnen, 2016). Detta är ett exempel på kompetenshöjande insatser som kan vara värdefulla för de som arbetar direkt med nyanlända barn i kommunerna.

Socialtjänstens roll

Kartläggningen visar att nyanlända barn inte är överrepresenterade när det handlar om orosanmälningar till socialtjänsten. Det fanns dock en del orosanmälningar som rörde sig om bland annat boende, våld i familj, relationsproblematik och hedersrelaterad problematik. Boendefrågan är svår för enskilda socialsekreterare att hantera då det är ett strukturellt problem som behöver lösas på en annan nivå i kommunerna.

I många kommuner har socialtjänsten liten vana av att arbeta med nyanlända familjer och uttrycker behov av kompetensutveckling. Detta gäller bland annat hur de ska arbeta interkulturellt och använda sig av tolk. De lyfte också behovet av specifik kunskap inom vissa områden, exempelvis hedersrelaterad problematik, könsstämpning och barnäktenskap. I en rapport från Socialstyrelsen (2010) om interkulturellt socialt arbete framhölls behovet av ökad kunskap om migrationserfarenheter, traumatisering, föräldraskap inom flera kulturer och diskriminering. Dessa kompetenshöjande insatser kan ske i kommunerna eller på regional nivå.

Det kan också finnas behov av att utveckla arbetssätten inom socialtjänsten. En del erfarenhet kan hämtas från andra områden, exempelvis transkulturell vård¹⁵. Det kan vara positivt att arbeta med kulturbyggare, det vill säga att inom socialtjänsten anställa personer med annan kulturell och språklig kompetens än den svenska. Dessa personer kan då överbygga de eventuella språk- och kulturskillnader som kan finnas. Inom området psykisk ohälsa finns det också en intervju utarbetad som används i möten med patienter från andra kulturer än majoritetssamhället¹⁶. Syftet är att få till stånd en god dialog och förståelse för den andres synsätt, förståelsemodeller, stöd från omgivningen etc. På så sätt får man möjlighet till en förbättrad diagnostik och behandling. Ett liknande arbetssätt skulle kunna utvecklas för utredningar inom socialtjänsten.

Precis som andra familjer så kan en del av de nyanlända familjerna behöva insatser från socialtjänsten i form av extra stöd vad gäller relationer, föräldraskap mm. Detta bör ges inom ramen för existerande verksamheter som finns inom kommunerna, vilka kan vara antingen öppna insatser för alla att söka eller insatser som är behovsbaserade efter utredning av socialtjänsten. Familjecentraler kan spela en viktig roll vad det gäller familjer som har yngre barn. Det finns en del riktade insatser från familjecentraler och andra familjestödsverksamheter för att nå de nyanlända familjerna, vilket är positivt. Det är viktigt att all personal inom socialtjänsten erbjuds kompetenshöjande insatser när det handlar om nyanlända, även de som arbetar med stödjande insatser.

En stor utmaning för socialtjänsten är den stora rädsla som många av de nyanlända har för socialtjänsten. De är rädda att socialtjänsten ska omhänderta deras barn. Mycket av den information de nyanlända får om socialtjänsten kommer från sociala medier och den är ofta vinklad och ofullständig. En del kommuner har därför haft informationsträffar där personal från socialtjänsten har informerat och svarat på frågor. En fortgående och utökad information, där det också finns tillgång till information på olika språk, vore önskvärd. Ett dialogbaserat samarbete är avgörande för att få till goda resultat. Det är viktigt att delaktigheten ökar och att de nyanlända får ta en aktiv del i utformningen av de insatser som erbjuds.

15. Här kan man läsa vidare om detta: <http://transkulturelltcentrum.se/>

16. <http://www.pilgrimpress.se/produkt/dsm-5-i-kulturformuleringsintervju-kfi/>

Föräldrastöd

Det största behovet i form av insatser som identifierades av kommunerna var behovet av föräldrastöd för samtliga nyanlända föräldrar. Fokus bör vara på de frågeställningar som finns om föräldraskapet i den nya kontexten i Sverige, vad som förväntas av en, hur man kan hantera olika situationer mm. Föräldrarna kan bli osäkra i sin föräldraroll då det svenska samhället har en annan syn på mycket, exempelvis barnuppfostran. De som tydligaste uttalade detta behov var de som arbetade närmast dessa familjer samt de som själva var nyanlända. Det handlar om att få hjälp med att orientera sig i det svenska samhällets normer, förväntningar och krav. Barnen lär sig ofta språket fortare än föräldrarna, och ibland även hur samhället är uppbyggt. Det finns då en risk att föräldrarna förlorar sin tydliga föräldraroll. Det finns ett behov av att på sitt eget språk kunna diskutera med varandra men också med personer som förstår det svenska samhället, om sådant som barnuppfostran i olika åldrar, frigörelse, tonårstid, konflikthantering mm. En annan viktig del är att få ökad kunskap om det svenska skolsystemet och vad som förväntas av en som förälder gentemot skolan.

Många i kommunerna uppfattar att det bästa formatet är gruppträffar på det egna språket, gärna med två gruppledare varav en som pratar ens eget språk och kan kulturen man kommer från, och en som är svensk. De flesta kommuner har idag köpt in, tidigare provat eller funderar på att starta upp denna typ av kurser. De vanligaste är Älskade barn eller Barnen i våra hjärtan. Samhällsorienteringen i Göteborg har också haft en kurs om föräldraskap i Sverige, som var valbar inom delen för fördjupad samhällsorientering. Kursinnehållet byggde på Älskade barn men var sedan vidareutvecklat. Även i andra länder ser man behovet av denna typ av föräldrastöd och i Danmark finns en modell som heter Mindspring, som verkar fungera väl. I många kommuner uttalar man att det vore önskvärt om denna typ av föräldrautbildning var en obligatorisk del av etableringsplanen. I dagsläget är det endast en kommun som lagt in det som obligatoriskt, andra kommuner har det valbart.

Alla nyanlända står inför olika utmaningar, men en stor utmaning för familjerna är de rollförskjutningar som kan ske inom familjerna. För många av männen kan det innebära att de går från en roll där de varit familjeförsörjare och talespersoner, till en vardag där de inte längre själva kan påverka sin situation i någon större utsträckning utan det är upp till exempelvis myndighetsbeslut, och andra i familjen kanske lär sig svenska snabbare och förväntningarna på dem och deras roll ser annorlunda ut. Det finns en risk att papporna därmed upplever vanmakt och osäkerhet i sin roll i familjen och samhället. Det finns i dagsläget ett fokus på kvinnornas och barnens situation, men det är också viktigt att se till männens situation. Om dessa barn har närvarande pappor och goda manliga förebilder så underlättar det mycket för att de ska få en trygg och god uppväxt.

En slutsats utifrån denna kartläggning är att man bör bygga upp denna typ av föräldrastödsutbildningar så att samtliga nyanlända kan få tillgång till dem. Det är också viktigt att utforma insatserna i dialog med målgruppen och ha en väl utformad plan för systematisk uppföljning och utvärdering av insatserna. Det vore också önskvärt att starta upp forskningsprojekt för att utvärdera de olika föräldrastödsmodellerna så att kommunerna får ett bättre underlag att utgå ifrån när de ska välja effektiva metoder. Det finns ett behov av en nationell och internationell systematisk kunskapsöversikt över vilka insatser som finns och vilka som har vetenskapligt stöd.

Information och stöd för att komma in i samhället

Ett annat område som många tog upp i intervjuerna var behovet av utökad information om det svenska samhället. Med den ökande delen kvotflyktingar, som kommer direkt till kommunerna helt utan förkunskaper om det svenska samhället, ställs ytterligare krav på information och vägledning. Många kommuner har nu inrättat tjänster för den typen av stöd och vägledning, de är ofta benämnda flyktingguider, integrationssamordnare eller liknande. De har en viktig roll för att hjälpa de nyanlända att orientera sig i samhället.

Samverkan och erfarenhetsutbyte

Det är också viktigt med god samverkan inom de kommunala verksamheterna, och även med hälso- och sjukvårdsverksamheter, Arbetsförmedling, Migrationsverket och frivilliga organisationer. Överlag bör det stöd och insatser som ges till nyanlända vara detsamma som ges till andra familjer. Däremot kan kompetensen för interkulturellt arbete behöva förstärkas så att man kan nå varandra på ett bra sätt. Inom GR:s projekt Nya Grannar så har de som arbetar med ensamkommande barn fått ta del av kompetenshöjande insatser. Denna typ av utbildnings- och nätverksarbete bör ges även till andra sektorer inom kommunerna då alla kommunala verksamheter arbetar med nyanlända. Det finns också metoder för att öka interkulturell kompetens som kan användas, exempelvis projektet Bygga broar. Dessutom är det viktigt att dialogen med de nyanlända själva blir en naturlig del när man planerar, genomför och följer upp insatser och verksamheter. Det ökade fokus som finns på delaktighet och brukarsamverkan bör gälla även för den här gruppen.

Inom kommunerna finns det mycket kompetens inom vissa verksamheter. Denna kompetens bör tas till vara och delas med andra verksamheter som har mindre erfarenhet att arbeta med nyanlända. Även erfarenhetsutbyte mellan kommuner bör eftersträvas då flertalet kommuner nu bygger upp sina verksamheter och kan lära av varandra.

Behov av fortsatt uppföljning och forskning

Denna kartläggning ger en bild av situationen utifrån den grupp som nu är nyanlända och endast utifrån de professionellas syn. Det finns ett behov av att också undersöka hur barnen och föräldrarna själva ser på sin situation. Dessutom finns det ett behov av att följa utvecklingen över tid. Det sker stora förändringar i regelverken rörande asylsökande, vilket exempelvis innebär att kommunerna kommer att få en större andel nyanlända som har tillfälliga uppehållstillstånd. Deras situation kommer kanske skilja sig åt jämfört med den nuvarande gruppen. Dessutom finns det behov av systematisk uppföljning och utvärdering av de arbetsätt och insatser som erbjuds, för att på så sätt kunna erbjuda evidensbaserade insatser.

Slutsatser

- Föräldrastödsinsatser bör erbjudas samtliga nyanlända föräldrar.
- Kompetensutveckling rörande interkulturellt arbete bör ske inom socialtjänsten.
- Information och dialog mellan socialtjänsten och de nyanlända är viktigt för att öka tilltron och delaktigheten.
- Föräldrars hälsa och ett gott vardagsliv är det viktigaste för barnens välbefinnande och därför bör en god situation för föräldrarna, samt väl fungerande skola, fritid och boende prioriteras.
- Ökad samverkan inom kommuner och med andra verksamheter bör eftersträvas.
- Existerande kompetens inom kommunerna bör användas, även i erfarenhetsutbyte mellan kommuner.
- Det är viktigt med systematisk uppföljning och utvärdering av arbetsätt och insatser samt fortsatt forskning inom området.

Referenser

- Andersson, H., Ascher, H., Eastmond, M., & Björnberg, U. (2010). *Mellan det förflutna och framtiden: Asylsökande barns välfärd, hälsa och välbefinnande*. Centrum för Europaforskning, Göteborgs universitet (CERGU). https://cergu.gu.se/digitalAssets/1319/1319551_mellan-det-forflutna-och-framtiden.pdf
- Ascher, H. & Mellander, L. (2010). Asylsökande barns tankar om hälsa. *Andersson; Ascher; Björnberg & Eastmond (eds.). Mellan det förflutna och framtiden – Asylsökande barns välfärd, hälsa och välbefinnande*. Centrum för Europaforskning, Göteborgs universitet (CERGU).
- BO (2017). *Nyanlända barns hälsa. Delrapport i Barnombudsmannens årstema 2017 – Barn på flykt*. Barnombudsmannen. <https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/rapport-nyanlanda-barns-halsa.pdf>
- BRIS (2017). Barn som flytt – en riskgrupp för psykisk ohälsa. BRIS rapport 2017:3. https://www.bris.se/globalassets/pdf/rapporter/bris-rapport-barn-som-flytt_170914.pdf
- FoU i Väst GR (2012). Interkulturellt socialt arbete. En sammanfattning av en FoU-cirkel. https://www.grkom.se/download/18.59a3689157fc2c69be78d8d/1477485822018/2012_interkulturellt_socialt_arbete.pdf
- Iveroth, K. (2015). *Ett segregerat mottagande? En explorativ studie om flyktningbarns integration på den svenska arbetsmarknaden*. Kandidatexamen i statsvetenskap. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Lindahl, J. (2013). *Flyktningbarns upplevelser av mottagandet i Sverige – En jämförelse mellan ensamkommande barn och barn i familj*. Studentuppsats, Mittuniversitetet, Institutionen för socialt arbete. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:623933/FULLTEXT01.pdf>
- Malmström, C. (2006). *Satsa på barnens vardagsmiljöer: mottagande och introduktion av flyktningbarn och ungdomar*. Stiftelsen Allmänna barnhuset. <http://www.allmannabarnhuset.se/wp-content/uploads/2016/09/Satsa-pa-CC%8A-barnens-vardagsmiljo-CC%88er.pdf>
- Rädda Barnen (2016). Att möta barn och unga med trauma i vardagen. En sammanfattning. <https://www.raddabarnen.se/Documents/vad-vi-gor/vara-utbildningar/tmo-sammanfattning.pdf>
- Skolverket (2016). *Utbildning för nyanlända elever*. Skolverkets allmänna råd med kommentarer.
- SMAK¹⁷ (2017). Tips och råd för dig som ska, planerar eller redan tar emot kvotflyktingar. <https://www.migrationsverket.se/download/18.4100dc0b159d67dc614b09b/1497446214129/Tips%20och%20r%C3%A5d.pdf>
- Socialstyrelsen (2010). *Interkulturellt socialt arbete*. Stockholm, Socialstyrelsen. <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18063/2010-6-9.pdf>
- Socialstyrelsen (2017). *Individ- och familjeomsorg. Lägesrapport 2017*. Stockholm, Socialstyrelsen. <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20491/2017-2-14.pdf>
- Tinghög, P., Arwidson, C., Sigvardsdotter, E., Malm, A., & Saboonchi, F. (2016). *Nyanlända och asylsökande i Sverige: En studie av psykisk ohälsa, trauma och levnadsvillkor*. Röda Korset Högskolas Rapportserie 2016:1 <https://www.rkh.se/PageFiles/5889/Studie%20-%20Nyanlan%C3%A4nda%20och%20asyls%C3%B6kande%20i%20Sverige.pdf>
- Zetterqvist Nelson, K. & Hagström, M. (2016). *Nyanlända barn och den svenska mottagningsstrukturen. Röster om hösten 2015 och en kunskapsöversikt*. FORTE. <https://forte.se/app/uploads/2016/06/nyanlanda-barn-och-den-svenska-mottagningsstrukturen.pdf>

¹⁷ SMAK (Stärkt mottagande av kvotflyktingar). Det är ett samarbetsprojekt mellan Migrationsverket och länsstyrelserna i Gävleborg, Kronoberg, Norrbotten, Stockholm och Värmland. Projektet är medfinansierat av Europeiska flyktningfonden.

Bilaga 1. Ansvarsfördelning nyanlända

Den som får uppehållstillstånd i Sverige omfattas som regel av samma regelverk som andra personer som är bosatta i landet. Det finns därutöver vissa regler som tar sikte på gruppen nyanlända. Övergripande redovisning av ansvarsfördelningen mellan kommuner, landsting och statliga myndigheter. De olika aktörernas generella uppgifter omfattar alla som är folkbokförda i Sverige. Informationen är hämtad från SKL:s webbplats.¹⁸

Kommunens ansvar och uppgifter

- Boende till de nyanlända som anvisas till kommunen genom Migrationsverket enligt bosättningslagen
- Vid behov praktisk hjälp i samband med bosättning
- Förskola och skola
- Utbildning i svenska för invandrare (SFI)
- Vuxenutbildning
- Samhällsorientering
- Vid behov kompletterande försörjningsstöd och annat socialt bistånd efter ansökan
- Boende och omsorg för ensamkommande barn
- Väcka talan om eller anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare till ensamkommande barn med uppehållstillstånd.

Landstingets ansvar och uppgifter

- Hälsoundersökning för nyanlända som inte tagit del av den under asyltiden
- Intyg om prestationsförmåga på uppdrag av Arbetsförmedlingen

Migrationsverkets ansvar och uppgifter

- Anvisa kvotflyktingar och andra nyanlända som ska anvisas enligt bosättningslagen till kommuner
- Besluta om och betala ut ersättningar till kommuner och landsting

Arbetsförmedlingens ansvar och uppgifter

- Samordna ansvaret för etableringsinsatser till nyanlända
- Upprätta en etableringsplan tillsammans med den nyanlände
- Besluta om etableringsersättning

Länsstyrelsernas ansvar och uppgifter

- Besluta hur antalet nyanlända som ska anvisas för bosättning inom respektive län ska fördelas mellan kommunerna (kommuntal)
- Verka för att det finns beredskap och mottagningskapacitet hos kommunerna att ta emot nyanlända

18. <https://skl.se/integrationsocialomsorg/asylochflyktingmottagandeintegration/ansvarsfordelningregelverk/nyanlanda.7168.html>

- Stötta kommuner i samordningen av kommunal verksamhet, såsom SFI och samhällsorientering
- Främja regional samverkan mellan kommuner, myndigheter och andra aktörer

Försäkringskassans ansvar och uppgifter

- Besluta om etableringstillägg och bostadsersättning
- Betala ut etableringsersättning, etableringstillägg och bostadsersättning

Skatteverkets ansvar

- Besluta om folkbokföring och personnummer
- Utfärda id-kort

CSN:s ansvar

- Besluta om studiestöd
- Handlägga och pröva ärenden om hemutrustningslån samt betala ut sådant lån

Fou_i**väst**

Besök Anders Personsgatan 8 • Post Box 5073, 402 22 Gbg • Tel 031-335 50 00
e-post fou@grkom.se • Webbplats: <https://grkom.se/valfard>